

Prežívanie mladých ľudí a ich viera v konšpirácie

Výskumná správa

Mgr. Veronika Kohútová, PhD. | Mgr. Michal Kohút, PhD. | Mgr. Peter Teličák

Bratislava, 2022

Obsah

ÚVOD	3
CIEĽ	4
VÝSKUMNÝ SÚBOR	4
VÝSKUMNÉ METODIKY	6
PREŽÍVANIE MLADÝCH ĽUDÍ V OBDOBÍ DOSPIEVANIA	7
PANDÉMIA COVID-19 A NEPODLOŽENÉ PRESVEDČENIA MLADÝCH ĽUDÍ	18
ODPORÚČANIA	29
POUŽITÉ ZDROJE	31

ÚVOD

Spoločensko-ekonomické zmeny v posledných desaťročiach viedli k predĺženiu obdobia mladosti a dospievania. Zatiaľ čo v minulosti mladí tesne po 20tke vstupovali do sveta dospelých preberaním dospelých sociálnych rolí, dnešní mladí preberajú dospelé role postupne až do 25/29 rokov a pokračujú v psychosociálnom moratóriu v minulosti charakteristickom pre obdobie adolescencie (Piotrowski et al., 2018). Tieto zmeny viedli k vytvoreniu tzv. vynárajúcej sa dospelosti vekovo vymedzenej na 18-25/29 rokov, ktoré sa vyznačuje nestabilitou, pokračujúcim hľadaním identity, experimentovaním s množstvom možností, zameraním na seba a pocitom medzi nedospelosťou a dospelosťou (Arnett, 2000).

Pokračujúce psychosociálne moratórium zahŕňa experimentovanie a hľadanie vlastných hodnôt, postojov a názorov v oblastiach lásky, kariéry, životného štýlu či svetonázoru. Práve obdobie od 18 do 25 rokov je tiež považované za obdobie, kedy je možné postoje a názory najľahšie ovplyvňovať (Krosnick, Alwin, 1989). Mladí ľudia môžu ľahko podľahnúť nie len prospešným názorom a postojom, ktoré sú založené na overených informáciách, ale tiež neovereným informáciám či postojom vychádzajúcim z rôznych konšpirácií. Konšpirácie sa tak môžu stať podkladom pre ich názory, postoje a hodnoty, na základe ktorých sa rozhodujú v bežných aj dôležitých životných otázkach, o spoločenskom živote, životnom štýle, kariére, čo sa môže následne prejavovať v ich subjektívnom well-beingu.

K subjektívnemu well-beingu v tomto období negatívne prispieva aj nestabilita. Mladí ľudia sú zmietaní veľkým množstvom príležitostí a informácií dnešnej doby v rôznych oblastiach života. Je pre nich náročné zvoliť si, ktorá cesta bude pre nich správna a či v nej zotrvať alebo zvoliť novú (Schwartz et al., 2016), čo môže viesť k emocionálnym ťažkostiam (Lane et al., 2017) a zhoršeniu životnej spokojnosti (Karaš et al., 2014). Pre well-being sú stabilita a jasnosť hodnôt významnými prediktormi (Kohútová, Špajdel, Dědová, 2021).

Mladí však prežívajú skôr nestabilitu a proces hľadania a ujasňovania hodnotového systému. Tieto špecifiká obdobia môžu byť v súčasnosti umocnené krízou súvisiacou s celosvetovou pandémiou Covid-19, ktorá je zdrojom osamelosti a emocionálneho distresu čo môže mať negatívny dosah na tvorbu alebo na podliehanie rôznym nepodloženým presvedčeniam a na znižovanie dôvery v autority a inštitúcie. Emocionálny distres manifestujúci sa prostredníctvom nepodložených presvedčení sa môže prejavovať negatívnymi postojmi k vlastnej osobe ako aj k iným a k okolitému svetu (svet je nebezpečné miesto pre život a pod).

Medzi základné nepodložené presvedčenia súvisiace s pandémiou Covid-19 radíme konšpiračné a pseudovedecké. Tento typ presvedčení nie je v súlade s úrovňou poznania a dôkazov súčasnej vedy, pričom nie je možné ich pravdivosť overiť alebo sú dokonca v rozpore so súčasným poznaním. Skúmanie zdrojov týchto presvedčení má dôležitý význam, keďže majú negatívny vplyv na medziskupinovú dynamiku (Graeupner & Coman, 2017) a na postoje súvisiace so zdravím (Jolley & Douglas, 2017; Johnson et al., 2020; Allington et al., 2020). Nepodložené presvedčenia sú zdrojom populizmu (Castanho Silva et al., 2017; McKee et al., 2020) a vedú taktiež k predsudkom a diskriminácii (Jolley et al., 2019; Marchlewska et al., 2019) prípadne až k agresii voči osobám, ktoré sú predmetom nepodložených presvedčení.

CIEĽ

Cieľom výskumu bolo zamerať sa na prežívanie subjektívneho well-beingu mladými ľuďmi v období dospievania (18-25/29) v súvislosti s vnímaním špecifík obdobia vynárajúcej sa dospelosti (nestabilita, experimentovanie/množstvo príležitostí, skúmaním identity, zameranie na seba, pocit medzi nedospelosťou a dospelosťou) a vnímaním/podliehaním nepodloženým presvedčeniam (konšpiračné a pseudovedecké) súvisiacich s pandémiou Covid-19. Keďže sa v tomto období utvára hodnotový systém mladého človeka a práve jasnosť hodnôt sa zdá byť dôležitým prediktorom subjektívneho well-beingu, špecificky sme sa zamerali na úlohu konšpiračného myslenia a jeho dopad na well-being.

VÝSKUMNÝ SÚBOR

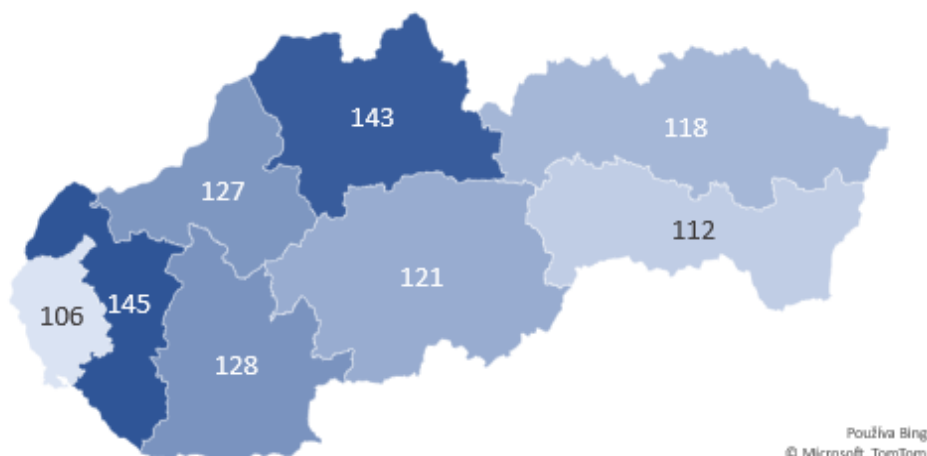
Dáta v tomto výskume boli zbierané prostredníctvom online panela výskumnej agentúry AKO. Výskumný súbor je reprezentatívny vzhľadom na pohlavie, regionálne rozdelenie a veľkosť sídla, kde mladí žijú. Do výskumu sa zapojilo 1000 mladých dospelých vo veku od 18 do 29 rokov. Priemerný vek respondentov bol 24,03 ($SD = 3,27$) roka. Z hľadiska pohlavia, 508 respondentov bolo mužov, 489 bolo žien a 3 respondenti uviedli možnosť „iné“. Zastúpenie respondentov podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania uvádzame v Tabuľke 1.

Tabuľka 1 Rozdelenie respondentov na základe najvyššieho dosiahnutého vzdelania

Vzdelanie	Počet	% z celku	Kumulatívne %
Základné	63	6.3 %	6.3 %
Stredoškolské bez maturity	60	6.0 %	12.3 %
Stredoškolské s maturitou	517	51.7 %	64.0 %
Vysokoškolské I. stupňa	166	16.6 %	80.6 %
Vysokoškolské II. stupňa	184	18.4 %	99.0 %
Vysokoškolské III. stupňa	10	1.0 %	100.0 %

Počet respondentov z jednotlivých krajov na Slovensku bolo rovnomerné, konkrétne hodnoty zobrazujeme v Obrázku 1.

Počet respondentov z jednotlivých krajov

Obrázok 1 Počet respondentov z jednotlivých krajov

Rovnako ako v prípade krajov, aj zastúpenie respondentov z rôzne veľkých obcí a miest bolo rovnomerné. Najvyššie zastúpenie mali respondenti z miest s počtom obyvateľov medzi 5 až 20 tisíc (16,8%), ďalej 2000 až 5000 (15,7%), menej ako 1000 (15,5%), medzi 20 až 50 tisíc (14,9%), medzi 1000 až 2000 (14,7%), nad 100 tisíc (12,3%), 50 až 100 tisíc (10,1%).

Z hľadiska partnerského stavu, väčšina respondentov uviedla, že sú slobodní (43,5%) alebo vo vzťahu (36,6%), 13,1% respondentov bolo v manželskom zväzku, 3 respondentky uviedli, že sú rozvedené a 1 respondent uviedol, že je vdovec.

Zaujímali sme sa aj o rezidenčný stav respondentov. Väčšina respondentov uviedla, že bývajú s jedným alebo oboma rodičmi (49,0%), či partnerom a partnerkou (34,9%). Osamote bývalo 8,1% respondentov, s priateľmi 4,2% a bývanie na internáte uviedlo 3,8% respondentov.

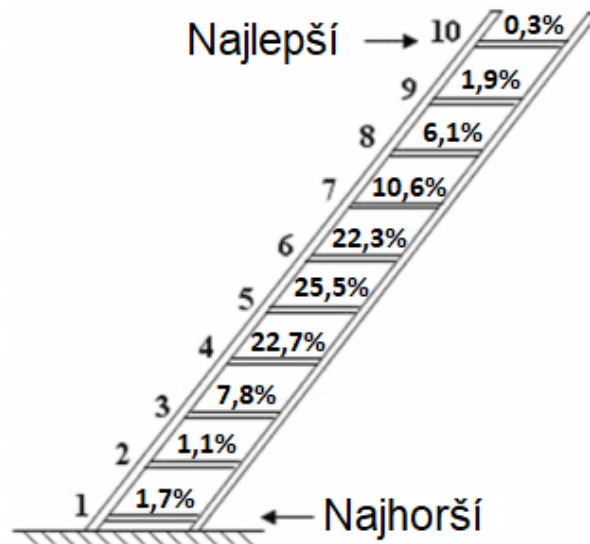
Prevažná väčšina dotazovaných respondentov uviedla, že sú zamestnaní (80,9%), no zastúpení boli aj študenti (12,6%). 6,5% respondentov uviedlo, že nie sú zamestnaní a ani neštudujú.

Náš výskum bol zameraný na populáciu mladých dospelých, no z hľadiska náročnosti tranzície do dospelosti sme respondentom priamo položili otázku "Ako sa cítite?" s tromi možnosťami: Nedospelý/á, Niekde medzi nedospelosťou a dospelosťou, Plne dospelý/á. Celkovo sa väčšina respondentov cítila ako plne dospelá (51,5%), 46,2% sa radilo niekde medzi nedospelosťou a dospelosťou a 2,3% respondentov uviedlo nedospelosť. Rozdiely boli viditeľné z hľadiska vekových kategórií, kde sa očakávateľne väčšina mladších respondentov radila k pocitu niekde medzi, zatiaľ čo väčšina starších k plne dospelým. Výsledky tejto frekvenčnej analýzy uvádzame v Tabuľke 2.

Tabuľka 2 Percentuálny podiel subjektívneho hodnotenia vlastnej dospelosti rozdelený podľa vekových kategórií

Ako sa cítite?	Vekové kategórie	
	18 – 24 rokov	25 – 29 rokov
Nedospelý/á	2,66%	1,90%
Niekde medzi nedospelosťou a dospelosťou	58,18%	32,91%
Plne dospelý/á	39,16%	65,19%

V rámci nášho výskumu sme sa zaujímali o subjektívne hodnotenie vlastného sociálneho statusu respondentov. Pre tieto účely sme použili MacArthurovu škálu subjektívneho sociálneho statusu (Adler et al., 2000). Respondentom bol znázornený rebrík s desiatimi priečkami. Ich úlohou bolo predstaviť si, že znázorňuje postavenie ľudí na Slovensku. Na najnižšej priečke sa nachádzajú ľudia ktorí majú najmenej peňazí, najhoršie vzdelanie a najmenej rešpektovanú prácu alebo žiadnu prácu. Na najvyššej priečke sa nachádzajú tí, ktorí majú najviac peňazí, najlepšie vzdelanie a najrešpektovanejšiu prácu. Výsledky frekvenčnej analýzy zobrazujeme v Obrázku 2.

Obrázok 2 Frekvencia subjektívneho hodnotenia spoločenského statusu

VÝSKUMNÉ METODIKY

Na meranie Covid-19 nepodložených presvedčení sme použili Škálu COVID-19 nepodložených presvedčení (Teličák, Halama, in press), ktorá dokopy obsahuje 15 položiek/výrokov, ku ktorým sa mohli respondenti vyjadriť na stupnici od 1 – Vôbec nesúhlasím po 5 – Úplne súhlasím. Škála je ešte rozdelená na 3 dimenzie a to: 1. Pseudovedecké presvedčenia ohľadom opatrení – obsahuje 5 položiek/výrokov. Uvádzame príklad jednej z položiek: „Test na prítomnosť COVID-19 je nebezpečný a zdraviu škodlivý.“ 2. Pseudovedecké presvedčenia ohľadom liečby – obsahuje 4 položky. Uvádzame príklad jednej z položiek: „Alternatívna medicína sa ukazuje ako jedna z najúčinnějších možností liečby COVID-19.“ 3. Konšpiračné presvedčenia – obsahuje 6 položiek. Uvádzame príklad jednej z položiek: „Pandémia COVID-19 je umelo vyvolaná za účelom šírenia strachu a následnom kontrolovaní obyvateľstva.“

Na meranie konšpiračných presvedčení sme použilo Dotazník konšpiračnej mentality (Bruder et al., 2013). Dotazník obsahuje päť položiek, z ktorých žiadna nie je reverzne skórovaná. Respondenti v tomto dotazníku vyjadrujú mieru súhlasu a nesúhlasu s výrokmí prostredníctvom škály, ktorej rozsah je od 1 po 5, pričom 1 = vôbec nesúhlasím, 5 = úplne súhlasím. Uvádzame príklad jednej položky: „Udalosti, ktoré na prvý pohľad nemajú žiadnu spojitosť, sú často výsledkom tajných aktivít.“

Na meranie dôvery sme použili Dotazník všeobecnej dôvery (General Trust Scale) (Jasielska et al., 2021). Dotazník obsahuje 6 položiek/tvrdení, ku ktorým sa mohli respondenti vyjadriť na stupnici od 1 – Silno nesúhlasím po 5 – Silno súhlasím. Uvádzame príklad jednej z položiek: „Väčšina ľudí je dôveryhodná.“

Na meranie osamelosti sme použili krátku škálu Osamelosti (Hughes et al., 2004). Obsahuje tri položky, ku ktorým sa mohli respondenti vyjadriť na stupnici od 1 – niekedy po 3 – často. Uvádzame príklad jednej z položiek: „Ako často máte pocit, že vám chýba blízkosť druhého človeka?“

Na meranie charakteristík vynárajúcej sa dospelosti sme použili Inventár dimenzií vynárajúcej sa dospelosti (Inventory of dimensions of emerging adulthood (Reifman, Arnett, Colwel, 2007). Obsahuje 31 tvrdení, ktoré charakterizujú súčasné obdobie života, pričom respondenti majú vyjadriť do akej miery táto charakteristika platí pre ich súčasný život na stupnici od 1 – Veľmi nesúhlasím po 4 – Silno súhlasím. Uvádzame príklady položiek ku každej z dimenzií dotazníka: Skúmanie identity („Je toto obdobie vášho života časom nachádzania toho, kto ste?“); Experimentovanie („Je toto obdobie vášho života časom objavovania?“); Nestabilita/negativita („Je toto obdobie vášho života časom zmätenosti?“); Zameranie na seba („Je toto obdobie vášho života časom osobnej slobody?“); Zameranie na iných („Je toto obdobie vášho života časom záväzkov voči druhým?“); Pocit „medzi“ („Je toto obdobie vášho života časom postupného stávania sa dospelým?“).

Na meranie emocionálneho prežívania, resp. emocionálnej zložky subjektívneho well-beingu sme použili Skrátenú formu dotazníka pozitívnej a negatívnej emocionality (Positive and Negative affect schedule – short form) (Watson, Clark, Tellegen, 1988). Dotazník obsahuje zoznam 20 emocionálnych stavov (10 pozitívnych, 10 negatívnych). Úlohou respondenta je na 5-bodovej stupnici od 1 – Veľmi málo, po 5 – veľmi výrazne zhodnotiť nakoľko cítili v poslednom týždni danú emóciu/emočný stav. Uvádzame príklad položiek na pozitívnu („nadšený“) a negatívnu emóciu („mrzutý“).

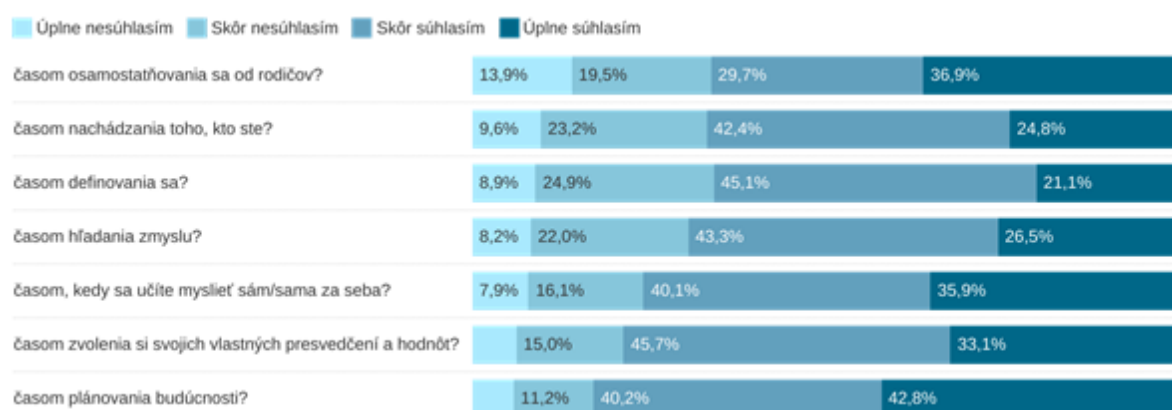
Na meranie spokojnosti so životom, resp. kognitívnej zložky subjektívneho well-beingu sme využili 5 položkovú škálu spokojnosti so životom (Satisfaction with life scale) (Diener et al., 1985). Úlohou respondenta je na 7-bodovej škále, od 1 – úplne nesúhlasím po 7 – úplne súhlasím, zhodnotiť mieru, do akej súhlasia s tvrdením týkajúcim sa ich života. Uvádzame príklad položiek: „Môj spôsob života sa takmer zhoduje s mojim ideálom.“

PREŽÍVANIE MLADÝCH ĽUDÍ V OBDOBÍ DOSPIEVANIA

Dospievanie mladých ľudí je späté s mnohými životnými zmenami vo viacerých životných oblastiach, ako vzťahy, kariéra či pohľad na svet. Obdobie vynárajúcej sa dospelosti môže byť vnímané ako optimistické a pozitívne, no nejasná cesta k dospelosti so sebou prináša rôzne ťažkosti a výzvy, s ktorými sa musia vysporiadať (Arnett, 2016). Pre obdobie vynárajúcej sa dospelosti je charakteristické prežívanie negativity či nestability, pokračujúce skúmanie identity a s tým súvisiace experimentovanie a skúšanie nových vecí. Vynárajúci sa dospelí sú tiež zameraní najmä na seba a na druhých sa začínajú zameriavať až s postupujúcim vekom. Mladí prežívajú určitý pocit „medzi“, kedy už nie sú adolescenti, no ani neprebrali všetky záväzky či špecifiká dospelosti (Arnett, 2000).

Skúmanie identity

Skúmanie identity bolo dlhodobo považované za hlavnú úlohu obdobia adolescencie. Spoločenské zmeny toto zameranie oneskorili o takmer dekádu. Mnohí mladí ľudia po dovŕšení dospelosti a prekročení 20. roku ešte intenzívnejšie hľadajú odpovede na otázky „kto som?“ a „kam smerujem?“. Skúmanie identity môže byť zjavné v 3 hlavných oblastiach: lásky – vytvárania záväzkov a hľadanie ideálneho životného partnera; práce – od hľadania ideálneho študijného odboru, cez prvé skúsenosti so svetom práce až po budovanie zmysluplnej kariéry; názoru na svet – hľadanie presvedčení, hodnôt a postojov, na ktorých budú stáť rozhodnutia a samotný život mladého človeka. Toto všetko definuje človeka a jeho životné smerovanie (Arnett, 2000).

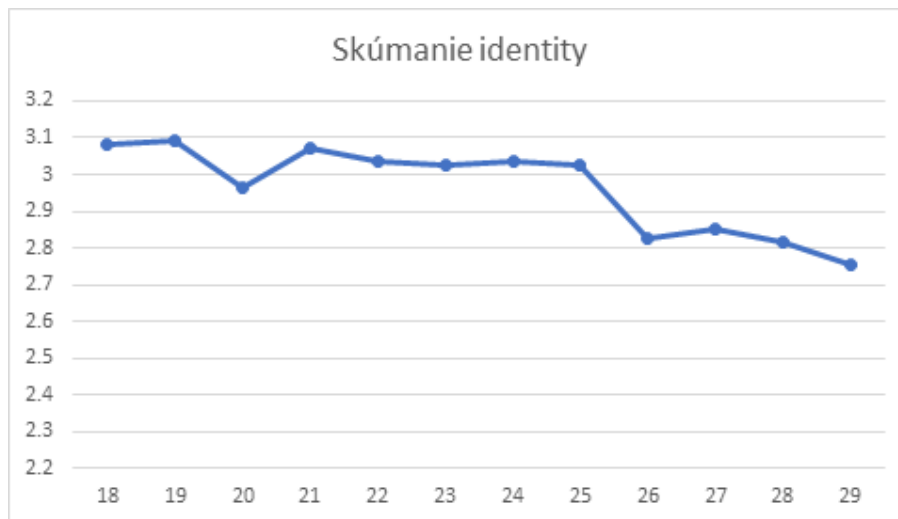

Z otázok, ktoré sa zameriavali na skúmanie identity sme zistili, že viac ako 80% mladých ľudí skôr alebo úplne vníma toto obdobie ako čas plánovania budúcnosti. Hoci by sa mohlo zdať, že pre mladých je to najmä čas voľnosti bez záväzkov, aj na základe tejto otázky môžeme predpokladať, že sa v tomto období pripravujú na budúcnosť – a to cez štúdium a prípravu na budúcu kariéru či hľadanie ideálneho budúceho partnera.

Takmer 80% mladých ľudí si v tomto období ujasňuje svoje vlastné presvedčenia a hodnoty. Mladí ľudia sú aj po 20tke stále väčšinou v statuse moratória, pričom väčšina mladých svoje presvedčenia a hodnoty len hľadá a identitu nemajú uzatvorenú. So skúmaním identity úzko súvisí aj hľadanie zmyslu (Wood, 2018), ktoré je aktuálne pre takmer 70% mladých ľudí v našom výskume.

Viac ako 2/3 mladých ľudí v tomto období hľadajú odpoveď na to, kto sú. Nehľadajú teda len to, čo je pre nich v živote dôležité, aké majú postoje či akými hodnotami sa chcú v živote riadiť. Snažia sa ujasniť si, kto sú oni, akú majú osobnosť. Spoznávajú sa v rôznych situáciách a naplňaní rôznych úloh, čím viac či menej smerujú k prebratiu úloh dospelosti.

Pre asi 2/3 mladých je tejto čas charakteristický osamostatňovaním sa od rodičov a pre 76% aj časom, kedy sa učia myslieť sami za seba. Hoci sú mnohí ešte závislí od rodičov finančne či bývaním a rodičia sú dôležití aj v otázke názorov a rozhodovania sa, mladí ľudia sa postupne snažia odpútať. Výraznejšie ako „fyzické odpútať“, ktoré je priamo naviazané na získanie finančnej nezávislosti, je najmä snaha myslieť sám za seba. Pod myslením sám za seba si môžeme predstaviť samostatné rozhodovanie, ale aj už spomínané hľadanie svojich vlastných hodnôt, postojov, kde sme zistili podobne vysoké percento mladých ktorých sa to týka.

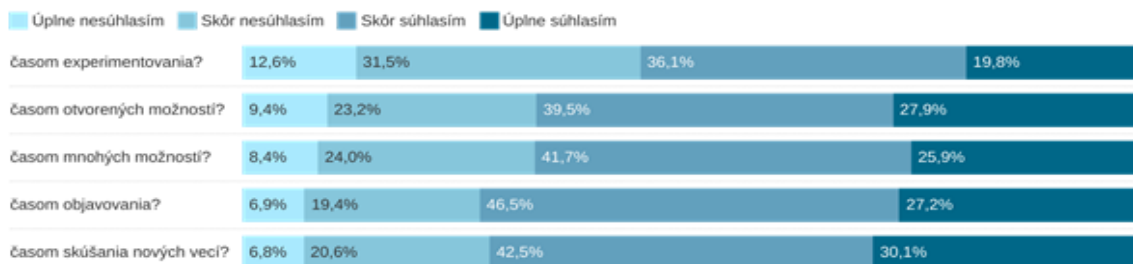

Graf 1 Priemerné hodnoty „Skúmania identity“ v jednotlivých vekových kategóriách

Graf 1 zobrazuje priemerné hodnoty (stípec), ktoré mladí ľudia vo výskume uvádzali v otázkach, ktoré sa zameriavali na Skúmanie identity, pričom sme ich rozdelili do skupín podľa veku od 18 do 29 rokov (riadok). Pri otázkach zameraných na skúmanie identity si so zvyšujúcim sa vekom môžeme všimnúť postupný mierny pokles. So stúpajúcim vekom sa otázky zamerané na skúmanie identity stávajú menej významné v životoch mladých ľudí. Tento pokles však nie je taký výrazný, ako by sme možno očakávali. Určitý skok si môžeme všimnúť po 25 roku. Ten môže súvisieť s tým, že väčšina mladých približne v tomto veku končí vysokú školu a vstupuje do práce. Aspoň jedna oblasť, ktorá súvisí s identitou, môže byť pre týchto mladých vyjasnenejšia. Napriek tomu, ako sme už spomenuli, tento posun nie je veľmi výrazný. Možným dôvodom je, že mladí ľudia aj po nástupe do práce hľadajú svoje „ideálne“ kariérne uplatnenie, nezriedka striedajú zamestnania (Arnett, 2019; Mayselles, Keren, 2014). Mnohí zatiaľ nemajú ďalšie záväzky (manželstvo, rodičovstvo), vďaka čomu prežívajú relatívnu voľnosť a môžu pokračovať v skúmaní možností (Kohútová, Dědová, 2020), čo súvisí aj s ďalšou oblasťou – Experimentovanie.

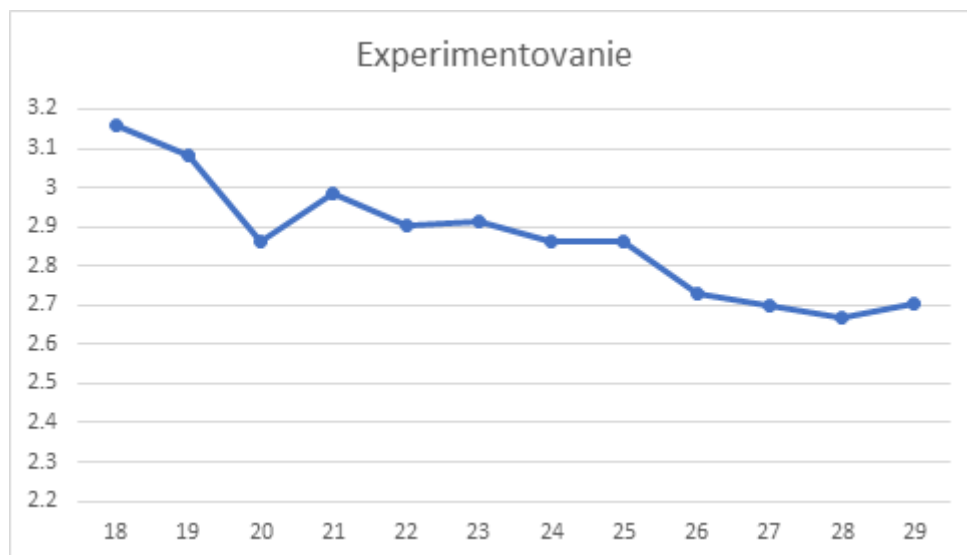
Experimentovanie

So skúmaním identity je úzko prepojené experimentovanie, ktoré má v období vynárajúcej sa dospelosti významnú úlohu. Na jednej strane je experimentovanie v rôznych oblastiach života dôležité pre hľadanie a nájdenie odpovedí na otázky identity. Na druhej strane experimentovanie poskytuje širokú škálu životných skúseností. Skúseností, ktoré už pravdepodobne nebudú môcť získať, keď preberú dospelé sociálne role – ako zamestnanec na plný úväzok, manžel, rodič a pod. – a vstúpia do plnej dospelosti. K rozmachu experimentovania prispieva aj skutočnosť, že mladí ľudia v tomto období už nie sú pod prísny dohľadom rodičov a majú väčšiu slobodu v tom, čo sa rozhodnú robiť (Arnett, 2000). Vo všeobecnosti mladí vnímajú toto obdobie experimentovania optimisticky, nakoľko ešte stále majú dosť priestoru a príležitostí naplniť svoje sny (Arnett, 2006).

Výsledky výskumu ukázali, že čas experimentovania skôr alebo úplne vníma len niečo cez polovicu mladých ľudí. Nižšie percento mladých, ktorí s touto „charakteristikou“ súhlasia môže byť čiastočne spôsobený negatívnym konotátom, ktorý v nás slovo „experimentovanie“ vyvoláva. Keď to porovnáme s tým, ako mladí odpovedali na charakteristiku obdobia, ako na „čas skúšania nových vecí“, či „čas objavovania“, čo v istom zmysle hovorí niečo veľmi podobné, tu môžeme vidieť, že s týmto tvrdením skôr alebo úplne súhlasí viac než 70% mladých. Mladí ľudia majú (zdá sa, že aj napriek pandémie, ktorá prináša mnohé obmedzenia) relatívne veľa možností či už v trávení voľného času, cestovania, no najmä rozvíjania svojich zručností, zapájania sa do rôznych občiansko-spoločenských aktivít, či absolvovanie stáží, vďaka čomu môžu skúšať a objavovať svoje silné stránky, budúcu kariérnu orientáciu, či iné oblasti života.

Takmer 70% mladých tiež vníma, že majú čas otvorených, či mnohých možností. Tie môžu súvisieť s už spomínaným získavaním zručností potrebných pre budúcu kariéru. Otvorené možnosti sa okrem kariéry môžu týkať aj oblasti vzťahov, kde mladí ešte nemusia mať vytvorený záväzok a stále hľadajú, čo je pre nich ideálne. Navyše, nedostatok záväzkov (napr. vo forme manželstva, rodičovstva) im necháva voľnosť preskúmať nové možnosti, chopiť sa nových príležitostí a ovplyvniť svoj život v budúcnosti. Naopak, zmeniť svoj život, dať výpoveď či presťahovať sa, je omnoho náročnejšie, ak treba brať ohľad na dlhodobého partnera, manžela či dieťa (Bauman, 2013; Kohútová, Dědová, 2020).

Graf 2 Priemerné hodnoty „Experimentovania“ v jednotlivých vekových kategóriách

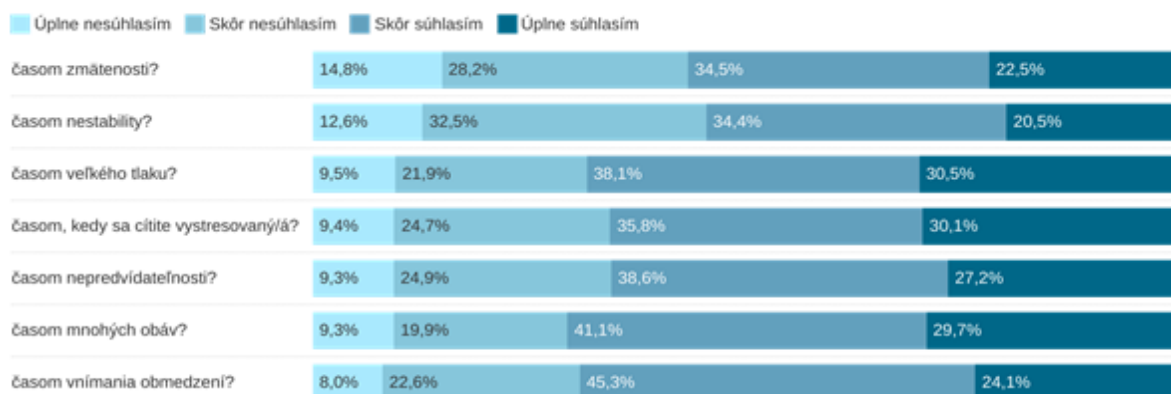
Pri porovnaní veku (Graf 2) môžeme vidieť postupný pokles, ktorý je pomerne podobný poklesu pri skúmaní identity. Táto podobnosť nie je prekvapivá vzhľadom k tomu, že súčasťou skúmania identity je práve experimentovanie a preskúmavanie dostupných možností. Prvý pokles môžeme vidieť okolo 20. roku, kedy mladí ľudia prechádzajú zo strednej na vysokú školu,

často bývajú po prvýkrát mimo rodičovskej domácnosti (napríklad na internáte). Tento prechod môže byť náročný a nedáva veľký priestor na experimentovanie. Neskôr sa však táto úroveň opäť o niečo zvyšuje počas obdobia, kedy sú mnohí mladí na vysokej škole. Opätovný pokles vidíme po 25 roku. Podobne ako pri „skúmaní identity“ predpokladáme, že nástup do práce môže priniesť povinnosti a určitý záväzok, ktorí do istej miery bráni slobodnému skúšaní a objavovaniu nových vecí a príležitostí.

Nestabilita

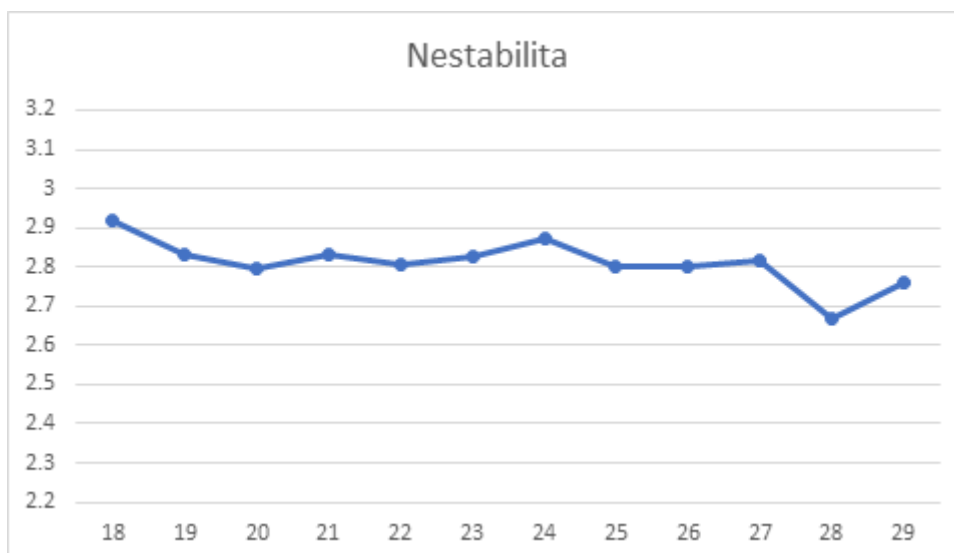
Skúmanie identity spolu s experimentovaním spravidla predstavujú zaujímavý čas plný zážitkov, spoznávania nových miest, vecí, ľudí a užívania si života. Prílišná voľnosť, priveľa rôznorodých príležitostí a časté zmeny môžu mať aj svoju odvrátenú stránku. Skúmanie v romantických vzťahoch môže viesť k sklamaniu, rozčarovaniu alebo odmietnutiu. Skúmanie v oblasti kariéry nie vždy vedie k nájdeniu ideálnej práce, či práce, po ktorej najviac túžia. Skúmanie svojho pohľadu na svet môže spôsobiť stratu presvedčení z detstva, pričom nové presvedčenia a postoje sú ešte nestále (Arnett, 2000).

Neustálym experimentovaním, skúšaním nových vecí, hľadaním „ideálneho“ sa mladí ľudia ocitajú v kolotoči neustálych zmien. Snažia sa nájsť to, čo je najlepšie – určitý ideál v práci, vzťahoch, názoroch či postojoch, s ktorým by vedeli vstúpiť do sveta dospelých (Schwartz, Tanner, Syed, 2016). Pri množstve ďalších možností však nemajú istotu, že tento „ideál“ našli a môžu sa pýtať sami seba, či by nemali predsa len zvoliť iný smer. Spolu s nedostatkom daných pravidiel a noriem, ktoré by ich viedli procesom dospievania, prežívajú mladí ľudia náročné obdobie neraz spojené s emocionálnymi ťažkosťami (Côté, 2014).

Najvýraznejšie si môžeme všimnúť prežívanie mnohých obáv a vnímanie obmedzení, s čím súhlasí cca 70% mladých. Samotné obdobie vynárajúcej sa dospelosti môže vyvolávať obavy svojou menej jasnou štruktúrou. Predpokladáme však, že veľkou mierou k obavám a vnímaniu obmedzení prispela súčasná situácia súvisiaca s celosvetovou pandémiou COVID-19. Viac než ⅓ mladých prežívajú toto obdobie ako čas veľkého tlaku, čas, kedy sú vystresovaní či ako čas nepredvídateľnosti. Okrem úlohy pandémie v týchto pocitoch môžu mladí ľudia prežívať tlak a stres z nárokov, ktoré sú na nich kladené, či už v práci alebo v škole. Zároveň môže tento tlak a stres súvisieť s nejasnými cieľmi a neistou budúcnosťou. To sa môže prejavovať aj na pocitoch nepredvídateľnosti, zmätenosti a nestability, s ktorými súhlasí viac ako polovica mladých. Obdobie vynárajúcej sa dospelosti je touto neistotou z budúcnosti charakteristické, pretože si svoje budúce povolanie, ale často aj životných partnerov, ešte len hľadajú.

Súčasná pandémia tieto pocity zvýraznila, následkom neistoty o zdravie seba a blízkych, ale aj neistou situáciou na finančnom a pracovnom trhu. Pre mladých ľudí môže byť ešte náročnejšie ako pred pandémiou plánovať budúcnosť, mať určitú istotu v nájdení ideálnej práce, dostatočného finančného zabezpečenia a budúceho života, ktorý si predstavovali.

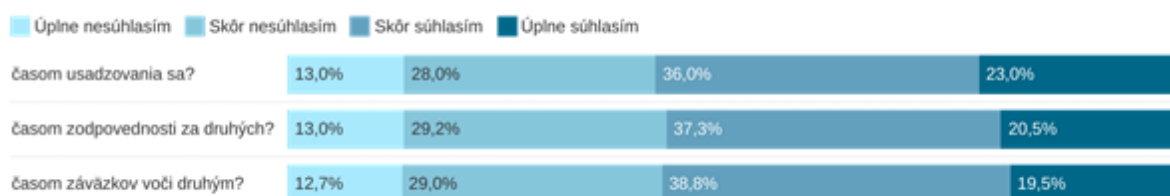

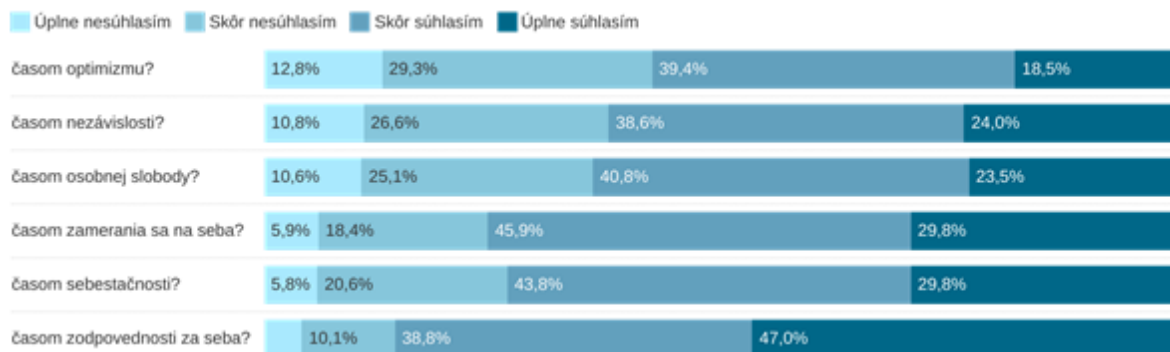
Graf 3 Priemerné hodnoty „Nestability“ v jednotlivých vekových kategóriách

Náš predpoklad, že pocity nestability a negativity súvisia do určitej miery aj s pandemiou, podporuje aj Graf 3, ktorý zobrazuje priemernú úroveň nestability podľa veku a rovnako aj to, že sme nezistili významný vzťah medzi prežívaním nestability a vekom (Tabuľka 3). Ak by úroveň nestability a negatívneho prežívania súvisela najmä s obdobím vynárajúcej sa dospelosti, čím bližšie by boli k 30tke, tým by sme očakávali pokles prežívania nestability. Dôvodom by bolo, že mladí ľudia postupne riešia nejasnosti života, preberajú dospelé sociálne role a ich život sa začína stabilizovať. Na grafe si však môžeme všimnúť len veľmi mierny pokles. Pandémia pravdepodobne prináša nestabilitu bez ohľadu na zvyšujúcu sa stabilitu iných oblastí života.

Zameranie na seba verus zameranie na druhých

Mladí ľudia v období vynárajúcej sa dospelosti oddávajú povinnosti spojené s dospelosťou. V tomto období sa primárne zameriavajú na seba. Nejde však o sebastredné správanie (Arnett, 2006), ale skôr o využívanie času, kedy už nie sú výrazne závislí od pravidiel či očakávaní iných (napr. rodičov) a zároveň ešte nie sú iní závislí od nich (napr. deti). V tomto období sa zameriavajú na to, čo je pre nich dôležité – študujú, pracujú, skúmajú rôzne stránky svojej identity, rozvíjajú svoje zručnosti, objavujú nové miesta, spoznávajú ľudí. Sústredia sa na sebarozvoj v oblasti vzdelávania, získavania zručností, identifikovania kariérneho smerovania, vzťahov, seba porozumenia, čo využijú a potrebujú v dospelom živote (Reifman, Arnett, Colwell, 2007).

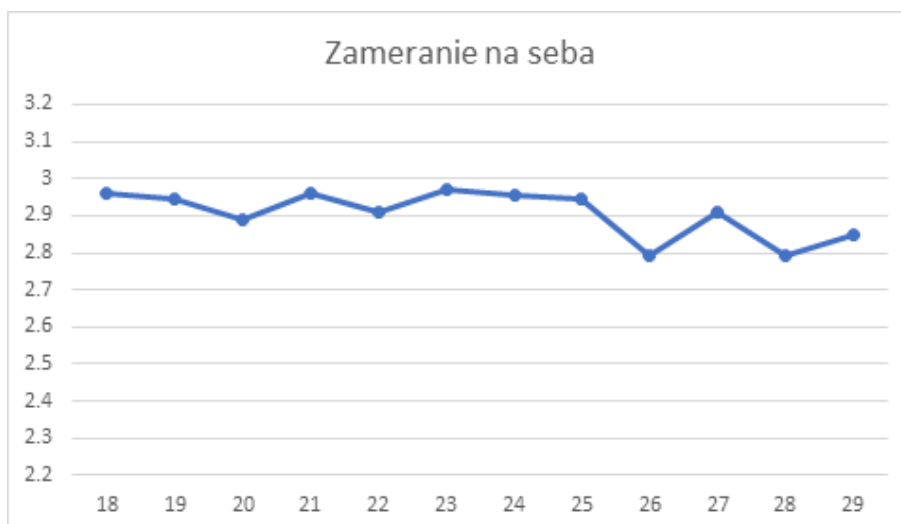

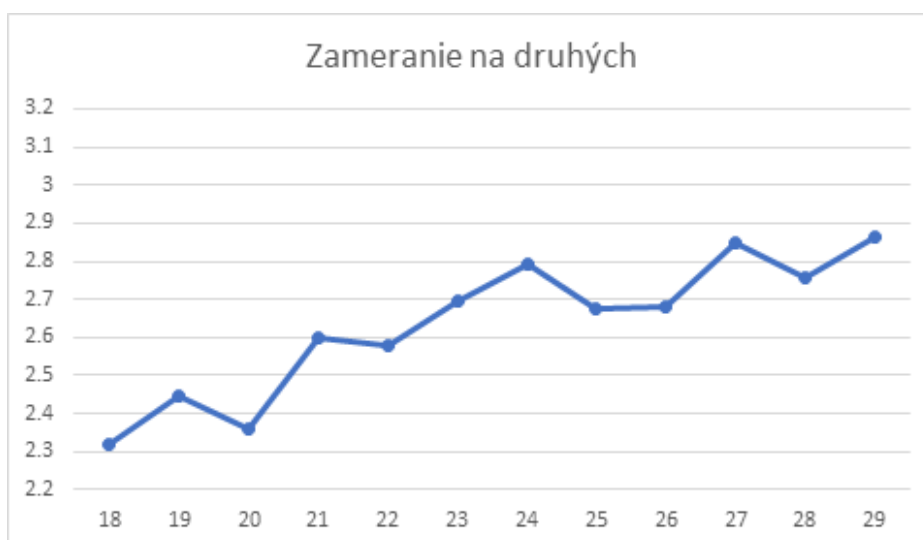
Takmer 60% mladých ľudí skôr alebo úplne súhlasí s tým, že ich život je časom zodpovednosti a záväzkov voči druhým, či časom v ktorom sa snažia postupne usadiť. Keď sa pozrieme na Graf 5, môžeme si všimnúť, že zameranie na seba výrazne stúpa s vekom – najmä do cca 25teho roku. Následne je nárast menej výrazný. Dvadsiatepiate narodeniny môžu byť istým spôsobom zlomové, vzhľadom k tomu, že väčšina v tomto veku ukončuje vzdelávanie a vstupujú do sveta práce. S vlastnými finančnými prostriedkami sa začínajú postupne osamostatňovať, či už sami alebo s partnerom. Proces preberania dospelých rolí je v dnešnej dobe veľmi diverzifikovaný, prebieha v širšom časovom rozmedzí a medzi mladými existujú výrazne rozdiely (Kvapilová-Bartošová, Fučík, 2017; Chaloupková, 2010). S vekom sa však zvyšuje záujem o druhých ale aj zodpovednosť, ktorá vyplýva či už z pracovných povinností, partnerského života či vo vyššom veku aj z rodičovstva.

Na rozdiel od zamerania sa na druhých, ktoré vekom stúpa, zameranie na seba klesá len mierne. Zároveň sme nezistili významný vzťah medzi zameraním sa na seba a vekom (Tabuľka 3), čo znamená, že zameranie sa na seba sa stúpajúcim vekom výrazne nemení. Hoci s vekom sa zvyšuje zodpovednosť voči druhým, mladí ľudia majú pravdepodobne stále málo záväzkov, ktoré by im nedovoľovali venovať sa sebe a svojmu rozvoju. Možno práve budovanie kariéry, ktoré so sebou nepochybniteľne prináša zodpovednosť a záväzky voči druhým, je zároveň aj prostredím, v ktorom sa môže človek rozvíjať. Navyše, najmä kým sa nestanú rodičmi a nezačnú byť naplno zodpovední aj za druhého človeka, môžu stále prežívať voľnosť života a využívať možnosti ktoré sa im ponúknu.

V súlade s tým si môžeme všimnúť, že pre 85,8% mladých je toto obdobie časom zodpovednosti za seba. Už teda nie sú závislí od rodičov, o čom svedčí, že 73,6% sa cíti byť sebestačných. No mnohí z nich ešte nemajú také povinnosti, ktoré by im bránili v osobnej slobode či nezávislosti, ktorú vo svojom živote vníma viac ako 60% mladých. Viac než 75% sa v tomto období zameriava najmä na seba a na svoj rozvoj či na vyjasnenie svojho života. Hoci Arnett (2006) vníma toto obdobie ako časom optimizmu, len necelých 60% mladých s tým skôr alebo úplne súhlasí. Otázne je, či by toto percento nebolo vyššie nebyť pandémie a s ňou súvisiacich obmedzení, obáv a neistôt.

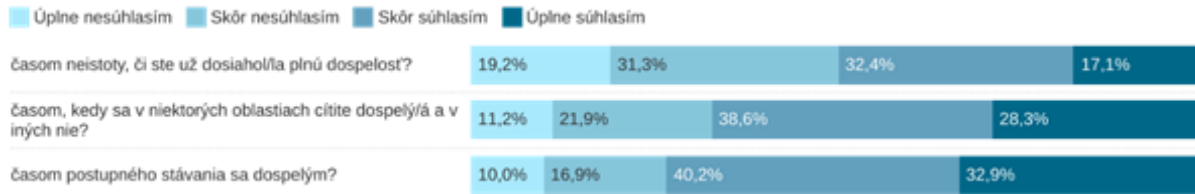
Graf 4 Priemerné hodnoty „Zamerania na seba“ v jednotlivých vekových skupinách

Graf 5 Priemerné hodnoty „Zamerania na druhých“ v jednotlivých vekových skupinách

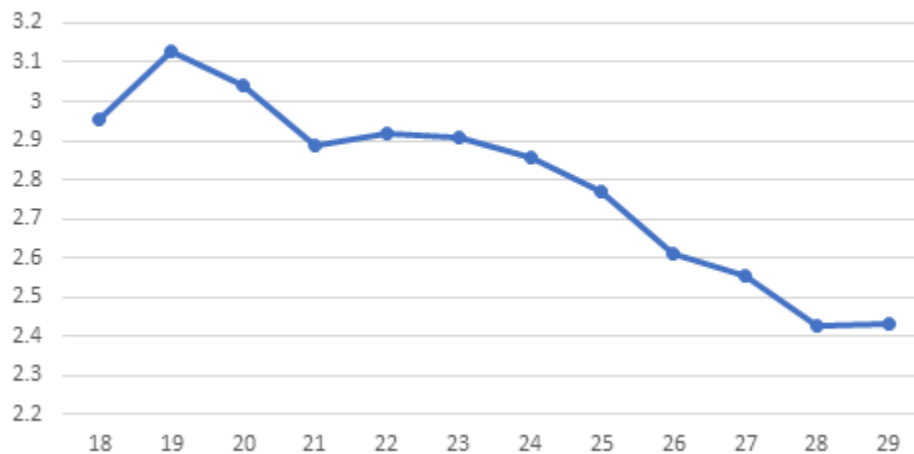
Pocit niekde „medzi“

Mladí ľudia po skončení strednej školy obvykle prechádzajú na vysokú školu, prípadne do prvej práce. Hoci už nie sú adolescenti, ešte relatívne dlhý čas nepreberú sociálne role späté s dospelosťou. Ocitajú sa tak na pomedzí týchto dvoch období – adolescencie a vynárajúcej sa dospelosti. V niektorých oblastiach majú bližšie k adolescentom, v iných k dospelým, no plne nespádajú ani do jednej z týchto skupín. Väčšina mladých ľudí sa v tomto období cíti v určitej prechodnej fáze života, kedy smerujú k dospelosti no ešte k nej nedospeli (Arnett, 2013).

Viac než 70% mladých v tomto období prechádza procesom stávania sa dospelým. Zatiaľ čo tento proces bol v minulosti relatívne krátky životný úsek (Arnett, 2007), v súčasnosti sa rozšíril na takmer 10 rokov (Kohútová, 2019). Viac než 2/3 mladých sa v niektorých oblastiach cítia ako adolescenti, resp. ako nedospelí, a v iných naopak už vnímajú zodpovednosť dospelosti. Hoci v občianskom preukaze už všetci vynárajúci sa dospelí majú vek dospelosti, takmer polovica si nie je istá, či už plnú dospelosť dosiahla. Pocit „medzi“ nedospelosťou a dospelosťou začína relatívne skoro a výrazne klesať (Graf 6). Súvisí to s vyjasňovaním si otázok identity, získavaním životných skúseností či postupným preberaním rolí a záväzkou dospelosti, ktoré jasne naznačujú dospelosť.

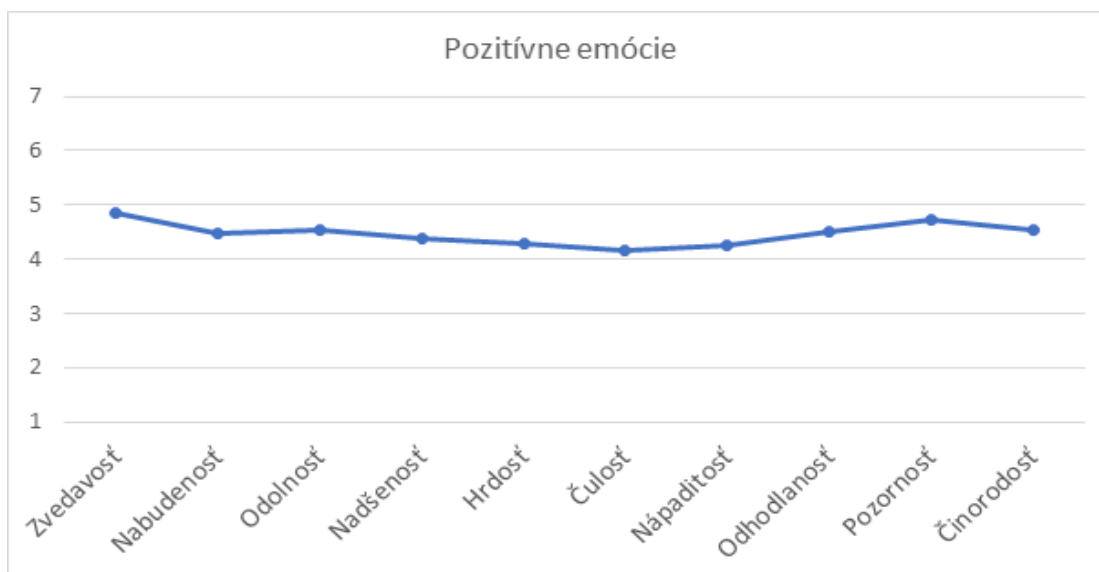
Pocit „medzi“

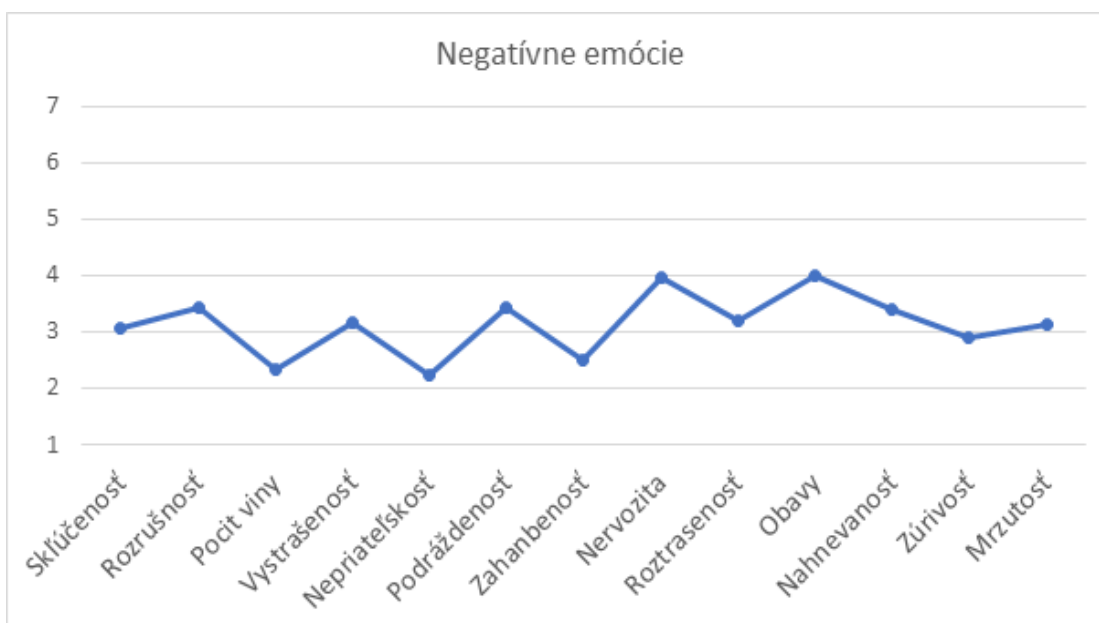
Graf 6 Priemerné hodnoty „pocitu medzi“ v jednotlivých vekových kategóriách

Emocionálne prežívanie vynárajúcich sa dospelých

Téme emocionálneho prežívania vynárajúcich sa dospelých sme sa už čiastočne venovali pri popisovaní charakteristík tohto obdobia. Pri bližšom zameraní sa na prežívanie pozitívnych a negatívnych emócií si môžeme všimnúť mierne vyššiu mieru prežívania pozitívnych emócií v porovnaní s negatívnymi (Graf 7 a 8). Prežívanie jednotlivých pozitívnych emócií je pomerne vyrovnané (Graf 7). Naopak, pri negatívnych emóciách (Graf 8) je mierne vyššia nervozita a obavy, čo nie je prekvapivé vzhľadom na samotné obdobie vynárajúcej sa dospelosti ako aj pandemickú situáciu. To, či je vynárajúca sa dospelosť pozitívnym a optimistickým obdobím (Arnet, 2006), alebo naopak obdobím negatívnym (Côte, 2014), sa vedú polemiky. Na základe našich výsledkov môžeme zhodnotiť, že mladí ľudia prežívajú na jednej strane emócie pozitívne, čo môže súvisieť s množstvom príležitostí ako aj zameraním sa na seba. Na druhej strane prežívajú emócie negatívne, ktoré môžu prameniť s vyšších nárokov, neistoty vynárajúcej sa dospelosti ale aj zo súčasnej pandemickej situácie.

Graf 7 Priemerné hodnoty prežívania jednotlivých pozitívnych emócií

Graf 8 Priemerné hodnoty prežívania jednotlivých negatívnych emócií

V nasledujúcej časti sa zameriame na jednotlivé charakteristiky vynárajúcej sa dospelosti a ich súvis s tým, aké emócie mladí ľudia prežívajú, s ich spokojnosťou a prežívaním osamelosti a dôvery. Hoci sme zistili štatisticky významné súvislosti viacerých premenných, niektoré z nich hovoria len o veľmi slabom až zanedbateľnom vzťahu. Preto sme sa zamerali len na tie, ktoré hovoria aspoň o slabom alebo silnejšom vzťahu (hodnota Pearsonovho korelačného koeficientu vyššia ako 0,20).

Prežívanie pozitívnych emócií súvisí aspoň do istej miery so všetkými charakteristikami vynárajúcej sa dospelosti (Tabuľka 3). Najvýraznejší pozitívny vzťah sme zistili s experimentovaním a zameraním sa na seba. Čím viac sa mladí zameriavajú na sebarozvoj, objavovanie rôznych oblastí života, či využívanie príležitosti v živote, tým viac prežívajú pozitívne emócie. To nie je prekvapivé, najmä ak sa mladým ľuďom darí pri sebarozvoji naplňať ciele, ktoré si stanovujú. Určitú úlohu v pozitívnych emóciách môže hrať aj zameranie na druhých.

Blízke partnerské vzťahy, vytváranie ktorých sa v tomto období stáva stále významnejšie, môžu poskytovať oporu, väčšiu stabilitu a viesť tak k pozitívnejšiemu prežívaniu. Naopak, práve nedostatok stability či nepredvídateľnosť do istej miery súvisí s nižším prežívaním pozitívnych emócií. Keď mladí ľudia nemajú pevný bod svojho života, nemajú dostatočnú štruktúru, podľa ktorej by riadili svoje životy či rozhodnutia, a ich život sa zdá byť nepredvídateľný. Ako následok môžu mladí prežívať výrazne viac obáv, nervozity, úzkosť či iné negatívne prežívanie. Nestabilita vychádza aj z pocitu „medzi“ adolescenciou a dospelosťou, ktoré tiež súvisia s negatívnymi emóciami. Naopak, určitú ochranu voči negatívnym emóciám by mohli poskytovať zameranie sa na seba a sebarozvoj. Čím viac boli mladí zameraní na seba, tým menej negatívnych emócií prežívali, hoci tento vzťah bol len slabý.

Pri zameraní sa na emocionálne prežívanie mladých ľudí je zaujímavé, že skúmanie identity, hoci veľmi slabo, no pozitívne súviselo tak s pozitívnymi aj s negatívnymi emóciami. Skúmanie identity sa zameriava na skúmanie a objavovanie svojich hodnôt a postojov v rôznych oblastiach života, či môže viesť k pozitívnym emóciám. Súčasťou skúmania identity je kríza a prežívanie neistoty, čo môže súvisieť aj s prežívaním negatívnych emócií (Schwartz et al., 2009; Berman et al., 2006). Životná spokojnosť hovorí o kognitívnom zhodnotení celkového života človeka. Mladí ľudia, ktorí uviedli, že su so svojím životom spokojní, zároveň prežívali väčšiu stabilitu a viac sa zameriavali na seba, svoj sebarozvoj a skúmanie rôznych oblastí svojho života (Tabuľka 3).

Charakteristiky vynárajúcej sa dospelosti súvisia aj s prežívaním osamelosti a vnímaním dôvery (Konkrétne výsledky pre jednotlivé otázky zamerané na osamelosť a dôveru je možné nájsť v časti „Pandémia COVID-19 a nepodložené presvedčenia mladých ľudí“). Pri osamelosti sme zistili, že čím viac nestability vnímajú vo svojom živote, tým osamelejšie sa cítia (Tabuľka 3). Ako sme už vyššie spomenuli, mladí ľudia sa hľadajú a to nielen v otázke hodnôt a postojov, ale aj vo vzťahoch. Mnohí majú len nezáväznú či krátkodobú vzťahy a zatiaľ nemajú blízkeho partnera, na ktorého by sa mohli obrátiť, zveriť sa mu so svojimi starosťami či radosťami. Zároveň už mnohí bývajú mimo rodičovskej domácnosti, napríklad v podnájmoch alebo na internáte, a teda aj podpora rodičov je značne oslabená. So všetkými snahami, rozhodnutiami či sklamaniami sa musia vysporiadať sami, čo môže viesť k prežívaniu osamelosti. Práve tí mladí ľudia, ktorí sa už v niektorých ohľadoch necítia byť adolescenti (napríklad už nebývajú plne s rodičmi), no na druhú stranu ešte nie sú plne dospelí (napríklad nemajú záväzný partnerský vzťah), môžu prežívať viac osamelosti, čo naznačujú aj výsledky tohto výskumu. Pri dôvere sme zistili súvislosť s viacerými charakteristikami vynárajúcej sa dospelosti, no až na „zameranie na seba“ išlo o zanedbateľne silné súvislosti, kde bol zistený rovnako len hranične slabý vzťah (Tabuľka 3).

Tabuľka 3 Korelácie medzi charakt. vynárajúcej sa dospelosti a vybranými premennými

	Vek	Spoločenský status	Osamelosť	Dôvera	Pozitívne emócie	Negatívne emócie	Životná spokojnosť
Skúmanie identity	-0.17	0.00	0.11	0.17	0.19	0.12	0.08
Experimentovanie	-0.20	-0.17	-0.07	0.17	0.37	-0.17	0.24
Nestabilita	-0.06	0.22	0.43	-0.06	-0.23	0.54	-0.29
Zameranie na druhých	0.20	-0.04	0.03	0.16	0.23	0.02	0.15
Zameranie na seba	-0.07	-0.19	-0.17	0.21	0.43	-0.23	0.30
Pocit „medzi“	-0.28	0.05	0.25	0.08	-0.12	0.30	-0.09

Uvedené hodnoty vyjadrujú Pearsonov korelačný koeficient. Absolútne hodnoty menšie ako 0,1 sa interpretujú ako žiaden či prakticky zanedbateľný vzťah; 0,1–0,2 ako veľmi slabý vzťah; 0,2–0,3 ako slabý vzťah; 0,3–0,5 ako stredne silný vzťah; 0,5 a viac ako silný vzťah. Korelácie štatisticky významné na úrovni $p < 0,001$ sú zvýraznené.

PANDÉMIA COVID-19 A NEPODLOŽENÉ PRESVEDČENIA MLADÝCH ĽUDÍ

Pandémia Covid-19 sa stala zdrojom rôznych nepodložených presvedčení. Za zmienku stojí pripomenúť, že podobný scenár môžeme historicky sondovať aj v období španielskej chrípky, kedy sa zasiahnuté obyvateľstvo vyrovnávalo s prítomnosťou vírusu prostredníctvom širokej spleti nepodložených presvedčení. Jedno z bizarných nepodložených presvedčení, ktoré sa v dvadsiatich rokoch minulého storočia šírilo, bolo spájané s postupnou elektrifikáciou mestských častí. Vírus španielskej chrípky sa mal podľa tohto pseudovedeckého presvedčenia šíriť prostredníctvom elektrickej siete. Paralelu s týmto pseudovedeckým presvedčením môžeme v dnešnej dobe pozorovať pri snahách modernizovať mobilnú sieť. Pre zhruba 10% respondentov (mladých ľudí) je pandémia Covid-19 ovplyvnená postupným rozširovaním 5G siete.

Aké základné druhy nepodložených presvedčení poznáme?

Nepodložené presvedčenia, súvisiace s pandémiou Covid-19, s ktorými sa môže stretnúť súčasný mladý človek sa delia do základných dvoch kategórií: pseudovedecké presvedčenia a konšpiračné presvedčenia.

Pseudovedecké presvedčenia, ktoré nie sú v súlade s poznáním, dokonca majú tendenciu ísť proti vedeckým výstupom. Pritom na strane druhej sa radi prezentujú skrz „vedecké“ pojmy, ktoré sa však neopierajú o klasické vedecké postupy. Následky takéhoto uvažovania majú negatívne dosahy na postoje súvisiace so zdravím. Odmietanie klasických medicínskych postupov a opatrení môžeme považovať za symptomatológiu pseudovedeckých presvedčení.

Ako obzvlášť nebezpečné, boli minulý rok zaznamenané pseudovedecké presvedčenia šéfa neonacistickej strany na Slovensku (Drábik, 2019), ktorý odporúča alternatívnu liečbu ochorenia Covid-19 prostredníctvom vodky a bromexinu (Omediach, 2020). Ako príklad k spomenutému nebezpečnému pseudovedeckému presvedčeniu môžeme uviesť položku: „*Intravenózna (injekčná) aplikácia chloritanu sodného sa ukazuje ako účinná voči ochoreniu COVID-19*“, s ktorou sa stotožňuje niečo cez 8% respondentov terajšieho prieskumu.

Z ďalšej analýzy dát súčasného prieskumu vyplývajú nasledovné výsledky. Až 37% respondentov sa domnieva, že ochorenie Covid-19 je liečiteľné vhodnou kombináciou vitamínov. Nosenie ochranných rúšok staršími ľuďmi a deťmi proti Covid-19 považuje za nebezpečné 35% opýtaných. Skoro 26% respondentov sa domnieva, že nosenie ochranných rúšok proti Covid-19 vystavuje človeka riziku toxického nákazy oxidom uhličitým. Test na prítomnosť vírusu, spôsobujúceho ochorenie Covid-19 považuje za nebezpečný približne 16% respondentov. Alternatívna liečba sa ukazuje u zhruba 21% opýtaných ako jedna z najúčinnějších foriem liečby ochorenia Covid-19.

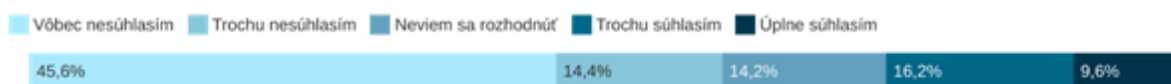
Čo majú spoločné rôzne pseudovedecké presvedčenia? Navzájom často spolu súvisia. Teda ak človek dôveruje jednému pseudovedeckému presvedčeniu, je pravdepodobné, že bude dôverovať aj iným. Môžu sa vyskytnúť prípady, že jedno pseudovedecké presvedčenie môže obsahovo odporovať inému pseudovedeckému presvedčeniu.

Výsledky analýzy ostatných pseudovedeckých presvedčení týkajúcich sa opatrení a liečby ohľadne Covid-19 sú uvedené nižšie.

Pseudovedecké presvedčenia ohľadne pandémie Covid-19:

1) Nosením ochranných rúšok proti COVID-19 sa človek vystavuje riziku toxickej nákazy oxidom uhličitým.

trochu až úplne súhlasí 25,8% (pseudovedecké presvedčenie súvisiace s opatreniami)

2) Pandémia COVID-19 je do značnej miery ovplyvnená postupným rozširovaním mobilnej 5G siete.

trochu až úplne súhlasí 9,6% (pseudovedecké presvedčenie súvisiace s opatreniami)

3) Test na prítomnosť COVID-19 je nebezpečný a zdraviu škodlivý.

trochu až úplne súhlasí 16,3% (pseudovedecké presvedčenie súvisiace s opatreniami)

4) Nosenie ochranných rúšok je pre školopovinné deti a starších ľudí nebezpečné.

trochu až úplne súhlasí 34,9% (pseudovedecké presvedčenie súvisiace s opatreniami)

5) Ochranné opatrenia voči COVID-19 (ako je napríklad nosenie rúška) sú neúčinné.

trochu až úplne súhlasí 31,5% (pseudovedecké presvedčenie súvisiace s opatreniami)

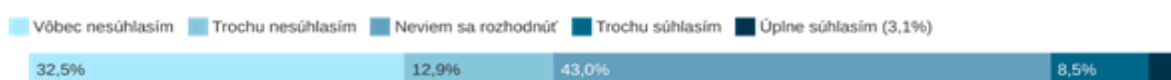
6) Intravenózna (injekčná) aplikácia chloritanu sodného sa ukazuje ako účinná voči ochoreniu COVID-19.

trochu až úplne súhlasí 8,5% (pseudovedecké presvedčenie súvisiace s liečbou)

7) Homeopatická liečba COVID-19 je v porovnaní s klasickou formou liečby viac účinná.

trochu až úplne súhlasí 11,6% (pseudovedecké presvedčenie súvisiace s liečbou)

8) COVID-19 je liečiteľný vhodnou kombináciou vitamínov.

trochu až úplne súhlasí 36,8% (pseudovedecké presvedčenie súvisiace s liečbou)

9) Alternatívna medicína sa ukazuje ako jedna z najúčinnějších možností liečby COVID-19.

trochu až úplne súhlasí 20,7% (pseudovedecké presvedčenie súvisiace s liečbou)

Ďalším typom nepodložených presvedčení sú konšpiračné presvedčenia, ktoré môžeme považovať za formu špekulatívnych presvedčení. Tento druh presvedčení zahŕňa široké spektrum existencie rôznych činiteľov pôsobiacich v tajnosti za účelom dosiahnutia skrytých nelegálnych ba až zlomyseľných cieľov. V aktuálnom prieskume zhruba 37% respondentov považuje vírus spôsobujúci Covid-19 za biologickú zbraň, ktorá bola tajne vyvinutá v laboratóriách a 35% respondentov sa domnieva, že pandémia Covid-19 je umelo vyvolaná za účelom šírenia strachu a následného kontrolovania obyvateľstva.

Konšpiračné presvedčenia sú vlastne neoveriteľné tvrdenia, ktoré sa vyskytujú celosvetovo, pričom reflektujú konkrétne – neustále sa meniace, socio kultúrne okrajové podmienky. Svoju príťažlivosť odvodzujú tým, že poukazujú na údajné skryté nebezpečenstvá. Jednou z ich hlavných funkcií je ponúknuť jednoznačné vysvetlenie komplexných a nepríjemných udalostí.

Ako príklad môžeme uviesť položku: „Pandémia COVID-19 je spôsobená umelo farmaceutickými firmami za účelom zisku“ s ktorou sa stotožňuje skoro 33% respondentov. Nezanedbateľným zdrojom konšpiračných presvedčení (podobne aj pseudovedeckých presvedčení) sa ukazujú byť rôzne epidémie. Sociálna dynamika spôsobená epidémiami môže spôsobovať nárast diskriminácie a predsudkov (napr. očkovaní vs. neočkovaní), čo môže následne viesť k maladaptívnym sociálnym interakciám (agresívne formy správania). Nemožno nespomenúť, že tento druh presvedčení využívajú rôzne extrémistické hnutia na vyvolávanie už spomenutých maladaptívnych sociálnych interakcií.

Podobne ako u pseudovedeckých presvedčení aj konšpiračné presvedčenia navzájom často spolu súvisia. Teda ak človek dôveruje jednému konšpiračnému presvedčeniu, je pravdepodobné, že bude dôverovať aj iným. Môžu sa rovnako vyskytnúť prípady, že jedno konšpiračné presvedčenie môže obsahovo odporovať inému konšpiračnému presvedčeniu. V našom prieskume sme síce neanalyzovali prípadnú analýzu kontradiktórnosti konšpiračných a pseudovedeckých presvedčení, ako príklad však môžeme uviesť, že jedinec podliehajúci nepodloženým presvedčeniam môže súčasne veriť, že vírus bol vyrobený ako biologická zbraň v Číne a zároveň aj v USA.

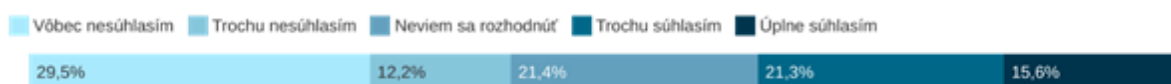
Za zmienku stojí spomenúť výsledky minuloročného prieskumu na vzorke slovenských učiteľov základných škôl druhého stupňa, ktorý prišiel so záverom, že až 31% učiteľov sa domnieva, že očkovanie proti vírusovému ochoreniu Covid-19 je postupnou prípravou na čipovanie (Aktuality, 2020).

Výsledky analýzy ostatných konšpiračných presvedčení týkajúcich sa pandémie Covid-19 sú uvedené nižšie.

Konšpiračné presvedčenia súvisiace s pandemiou Covid-19:

1) Vírus, ktorý spôsobuje COVID-19 bol tajne vyvinutý v laboratóriách ako biologická zbraň.

trochu až úplne súhlasí 36,9% (konšpiračné presvedčenia)

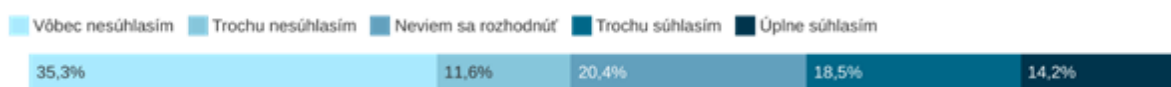
2) Pandémia COVID-19 je umelo vyvolaná za účelom šírenia strachu a následného kontrolovania obyvateľstva.

trochu až úplne súhlasí 35,3% (konšpiračné presvedčenia)

3) Pandémia COVID-19 je spôsobená umelo farmaceutickými firmami za účelom zisku.

trochu až úplne súhlasí 32,7% (konšpiračné presvedčenia)

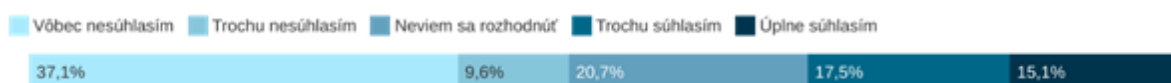
4) COVID-19 bol dlhodobo plánovaný, aby oslabil ekonomiku a tým spôsobil nezamestnanosť.

trochu až úplne súhlasí 30,7% (konšpiračné presvedčenia)

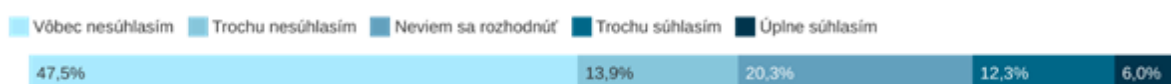
5) Pandémia COVID-19 bola plánovaná ekonomickými mocnosťami.

trochu až úplne súhlasí 32,6% (konšpiračné presvedčenia)

6) Pandémia COVID-19 bola plánovaná kvôli urýchleniu migrácie.

trochu až úplne súhlasí 18,3% (konšpiračné presvedčenia)

Škála Covid-19 nepodložených presvedčení

Položky pseudovedeckých a konšpiračných presvedčení (predchádzajúcich 15) týkajúce sa Covid-19, sa vyberali nasledovne. Prvý krok spočíval v analýze rôznych internetových stránok, ktoré buď to šíрили pseudovedecké a konšpiračné presvedčenia alebo ich vyvracali. Výsledkom tohto prvého kroku bol zoznam pseudovedeckých a konšpiračných presvedčení, ktorý bol následne v spolupráci s nezávislými expertami obsahovo posúdený a boli vybrané položky určené pre prvý zber, ktorý bol štatisticky vyhodnotený prostredníctvom exploratívnej faktorovej analýzy. Následne bol realizovaný druhý zber, ktorý prostredníctvom konfirmatórnej faktorovej analýzy potvrdil vhodnosť použitia modelu danej škály. Výskum šály položiek Covid-19 nepodložených presvedčení bol realizovaný na Ústave experimentálnej psychológie Centra spoločenských a psychologických vied SAV. Škála je dostupná pre ďalšie výskumné aktivity.

Všeobecné konšpiračné presvedčenia:

Vo svete sa deje veľa veľmi dôležitých vecí, ale verejnosť nie je o nich informovaná.

trochu až úplne súhlasí 71,3% (konšpiračné presvedčenia)

Politici nám zvyčajne nehovoria pravé motívy pre svoje rozhodnutia.

trochu až úplne súhlasí 72,7% (konšpiračné presvedčenia)

Vládne agentúry pozorne monitorujú všetkých občanov.

trochu až úplne súhlasí 38% (konšpiračné presvedčenia)

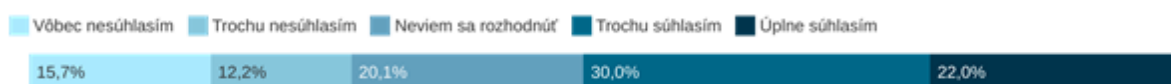
Udalosti, ktoré na prvý pohľad nemajú žiadnu spojitosť, sú často výsledkom tajných aktivít.

trochu až úplne súhlasí 35,6% (konšpiračné presvedčenia)

Existujú tajné organizácie, ktoré vo veľkej miere ovplyvňujú politické rozhodnutia.

trochu až úplne súhlasí 52% (konšpiračné presvedčenia)

V poslednom bloku sme sa zamerali na meranie miery podliehania všeobecným konšpiračným presvedčeniam, ktoré sú prítomné v európskom kontexte. Dané položky zostavil Bruder et al. (2013) a sú súčasťou Dotazníka konšpiračnej mentality. Z analýzy vyplýva, že skoro až 73% percent respondentov si myslí, že politici nehovoria zvyčajne pravdu a 71% respondentov je presvedčených, že vo svete sa deje veľa dôležitých vecí, o ktorých verejnosť nie je informovaná. Podľa 52% respondentov „existujú tajné organizácie, ktoré vo veľkej miere ovplyvňujú politické rozhodnutia“. Takéto a im podobné konšpiračné presvedčenia môžu mať dosah na dôveru v politické reprezentácie a klasický politický systém, čo môže viesť k nárastu extrémistických politických zoskupení. Extrémne politické zoskupenia často vykazujú vieru v nepodložené presvedčenia (van Prooijen et al., 2015) na čo poukazuje aj historická analýza

ideológie Fašizmu (Drábik, 2019). Nepodložené presvedčenia viedli nie len v minulosti k nárastu predsudkov a diskriminácie.

Negatívne účinky Covid-19 nepodložených presvedčení a všeobecných konšpiračných presvedčení:

- 1) Negatívne dosahy na postoje súvisiace so zdravím:
 - a. odmietanie klasických medicínskych postupov ako je napríklad očkovanie
 - b. odmietanie protiepidemiologických opatrení (nosenie ochranných rúšok, respirátorov a pod.)
 - c. voľba „alteratívnych“ spôsobov liečby, ktoré môžu mať nebezpečný dosah na zdravie človeka
- 2) Vyvolávanie maladaptívnych sociálnych interakcií (polarizujúcich spoločnosť):
 - a. nárast diskriminácie a predsudkov (napríklad: „očkovaní vs. neočkovaní“)
 - b. nárast agresívnych foriem správania sa (fyzické útoky na lekárov a vedcov; útoky na obchodníkov a i., ktorí vyžadujú dodržiavanie protiepidemiologických opatrení.
- 3) zníženie dôvery:
 - a. vo vedecké postupy (nárast dôvery v pseudovedecké postupy)
 - b. v odborné authority (lekári, vedci a i.)
 - c. v klasický politický systém
 - d. nárast dôvery v extrémistické politické zoskupenia (narastajúci populizmus)

Vzdelanie ako protektívny faktor voči podliehaniu nepodloženým presvedčeniam.

V kontexte snahy o znižovanie negatívnych dôsledkov nepodložených presvedčení, je dôležitým protektívnym faktorom pred ich podliehaním vzdelanie. Vzdelanie umožňuje človeku chápať realitu viac komplexnejšie, bez zjednodušenia, ktorými sú charakterizované mnohé z nepodložených presvedčení. Môžeme predpokladať, že vyššia úroveň dosiahnutého vzdelania má negatívny vzťah k tendenciám prijímať relatívne zjednodušujúce vysvetlenia komplexnejších udalostí.

Zo štatistickej analýzy dát môžeme potvrdiť, že vyššia úroveň vzdelania je protektívnym faktorom proti podliehaniu Covid-19 nepodloženým presvedčeniam, či už pseudovedeckým (opatrenia, liečba), ale aj konšpiračným. Najväčší efekt vzdelania bol pri pseudovedeckých presvedčeniach ohľadom opatrení zameraných na redukciu šírenia Covid-19. Najväčší, z praktického hľadiska stredne veľký rozdiel sme zistili medzi respondentmi s vysokoškolským vzdelaním v porovnaní s respondentmi, ktorí dosiahli len základné alebo stredoškolské vzdelanie bez maturity. Rozdiely medzi respondentmi s maturitou v porovnaní s tými, ktorí mali nižšie alebo vyššie vzdelanie, boli o niečo menšie, z praktického hľadiska interpretovateľné ako malé. Tento trend bol podobný v prípade Covid-19 konšpiračných presvedčení ako aj pseudovedeckých presvedčení ohľadom liečby Covid-19, kde však bol rozdiel medzi najvyššou a najnižšou úrovňou vzdelania miernejší. Napriek týmto zisteniam sme nepotvrdili štatisticky významný efekt vzdelania na mieru viery vo všeobecné konšpiračné presvedčenia. Výsledky deskriptívnej analýzy týchto premenných uvádzame v Tabuľke 4.

Tabuľka 4 Deskriptívna štatistika pre vieru v epistemologicky nepodložené tvrdenia podľa vzdelania

	Vzdelanie	Počet	Priemer	Štandardná odchýlka	Medián
Covid pseudoveda: opatrenia	Základné a stredoškolské bez maturity	123	2,62	1,08	2,60
	Stredoškolské s maturitou	517	2,32	1,11	2,20
	Vysokoškolské všetky stupne	360	1,94	0,96	1,60
Covid pseudoveda: liečba	Základné a stredoškolské bez maturity	123	2,73	0,85	3,00
	Stredoškolské s maturitou	517	2,58	0,91	2,75
	Vysokoškolské všetky stupne	360	2,38	0,93	2,50
Covid konšpirácie	Základné a stredoškolské bez maturity	123	3,01	1,19	3,17
	Stredoškolské s maturitou	517	2,63	1,30	2,83
	Vysokoškolské všetky stupne	360	2,35	1,21	2,33
Všeobecné konšpirácie	Základné a stredoškolské bez maturity	123	3,43	0,92	3,40
	Stredoškolské s maturitou	517	3,38	1,01	3,40
	Vysokoškolské všetky stupne	360	3,34	0,97	3,40

Všeobecná dôvera ako protektívny faktor voči podliehaniu nepodloženým presvedčeniam.

Dôvera, v určitej zdravej miere, je dôležitá pre bežné fungovanie vo vzťahoch a súvisí s tým, ako sa správame voči druhým. Dôveru môžeme chápať ako mieru, do akej sme presvedčený o tom, že iným ľuďom môžeme dôverovať (Zhang, 2021). K rôznym ľuďom môžeme prechovávať rôzny stupeň dôvery v závislosti od našich skúseností s nimi, či im podobným ľuďom. V zásade však má každý človek aj určité presvedčenie o tom, ako veľmi môžeme dôverovať ľuďom vo všeobecnosti.

Pri zameraní sa na jednotlivé otázky týkajúce sa dôvery si môžeme všimnúť, že len cca ¼ mladých mierne alebo veľmi súhlasí s tým, že väčšina ľudí je v zásade čestná a dôveryhodná. O niečo viac – 37,4% ľudí je aspoň mierne presvedčených o tom, že väčšina ľudí je v zásade dobrá a milá. Takmer polovica mladých mierne alebo úplne súhlasí s tým, že dôveruje iným ľuďom. Zatiaľ čo pri dôvere v iných ľuďoch vidíme skôr nedôveru, pri otázke na dôveryhodnosť ich samých môžeme vidieť, že takmer 80% sa považuje za dôveryhodných. Takmer 60% mladých je tiež presvedčených, že väčšina ľudí odpovie prívetivo, ak im ostatní dôverujú.

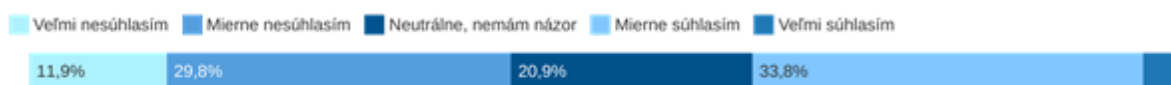
Väčšina ľudí je v zásade čestná.

Väčšina ľudí je dôveryhodná.

Väčšina ľudí je v zásade dobrá a milá.

Väčšina ľudí dôveruje iným.

Som dôveryhodný/á.

Väčšina ľudí odpovie prívetivo, ak im ostatní dôverujú.

Viera v nepodložené presvedčenia je podmienená aj rôznymi typmi dôvery (Kim & Kim, 2021). V našom výskume sme sa zamerali na všeobecnú dôveru, ktorá je charakterizovaná postojom, že sa dá spoľahnúť na iných ľuďoch.

Výsledky štatistickej analýzy naznačujú, že čím majú mladí dospelí vyššiu všeobecnú dôveru, tým menej podliehajú Covid-19 konšpiračným presvedčeniam a všeobecným konšpiračným presvedčeniam. Vzťahy medzi týmito premennými sú však len veľmi slabé. Na strane druhej, všeobecná dôvera sa neukázala ako protektívny faktor pred podliehaním Covid-19 nepodloženým presvedčeniam ohľadne opatrení a liečby.

Tabuľka 5 Vzťahy medzi epistemologicky nepodloženými tvrdeniami a dôverou

	Covid pseudoveda: opatrenia	Covid pseudoveda: liečba	Covid konšpirácie	Všeobecné konšpirácie
Dôvera	-0.06	-0.03	-0.11	-0.12

Uvedené hodnoty vyjadrujú Pearsonov korelačný koeficient. Absolútne hodnoty menšie ako 0,1 sa interpretujú ako žiaden či prakticky zanedbateľný vzťah; 0,1-0,2 ako veľmi slabý vzťah. Korelácie štatisticky významné na úrovni $p < 0,001$ sú zvýraznené.

Osamelosť a podliehanie nepodloženým presvedčeniam.

Nie len pre mladých ľudí, ale pre ľudí všeobecne, je blízkosť iných ľudí a sociálny kontakt veľmi dôležitý pre zachovanie dobrého duševného zdravia, pocit osobnej pohody, spokojnosti či šťastia (Ercole, Parr, 2020). Rôzne príčiny však môžu spôsobiť, že mladý človek má nedostatok sociálneho kontaktu, prípadne, že nevníma blízkosť ľudí s ktorými je v kontakte a pociťuje osamelosť. Osamelosť nie je samota, ktorá môže byť v určitých situáciách príjemná či potrebná. Osamelosť si môžeme predstaviť ako nepríjemný pocit, príčinou ktorého je vnímaný alebo reálny nedostatok kvalitných sociálnych vzťahov (Peplau, Perlman, 1982). Pandémia Covid -19 sa ukazuje ako zdroj osamelosti. Mnohé z opatrení viedli k obmedzeniu sociálneho života a nárastu osamelosti. Súčasní vysokoškolskí študenti, ktorí maturovali v školskom roku 2019/2020 zažili svoj prvý študijný rok v „online“ prostredí.

Osamelosť má negatívny vplyv na emocionálny distress čo môže mať negatívny dosah na tvorbu alebo na podliehanie rôznym nepodloženým presvedčeniam. Emocionálny distress manifestujúci sa prostredníctvom nepodložených presvedčení sa môže prejavovať negatívnymi postojmi k vlastnej osobe ako aj k iným a k okolitému svetu (svet je nebezpečné miesto pre život a pod).

Keď sa zameriame na odpovede mladých na jednotlivé otázky zamerané na osamelosť, môžeme si všimnúť, že 72,8% z nich občas alebo často chýba blízkosť druhého človeka. Takmer polovica mladých sa aspoň občas cíti byť vytláčaná na okraj spoločnosti. Až 57,5% mladých sa cíti byť izolovaných od ostatných.

Ako často máte pocit, že vám chýba blízkosť druhého človeka?

Ako často sa cítite vytláčaný/ná (odsudzovaný/ná) okraj spoločnosti?

Ako často sa cítite izolovaný/á od ostatných?

Výsledky štatistickej analýzy naznačujú, že čím viac mladí dospelí pociťujú samotu, tým viac podliehajú všetkým typom nepodložených presvedčení. Opäť však musíme poznamenať, že tieto vzťahy sú len veľmi slabé.

Tabuľka 6 Vzťahy medzi epistemologicky nepodloženými tvrdeniami a osamelosťou

	Covid pseudoveda: opatrenia	Covid pseudoveda: liečba	Covid konšpirácie	Všeobecné konšpirácie
Osamelosť	0.14	0.10	0.12	0.13

Uvedené hodnoty vyjadrujú Pearsonov korelačný koeficient. Absolútne hodnoty menšie ako 0,1 sa interpretujú ako žiaden či prakticky zanedbateľný vzťah; 0,1-0,2 ako veľmi slabý vzťah. Korelácie štatisticky významné na úrovni $p < 0,001$ sú zvýraznené.

Charakteristiky vynárajúcej sa dospelosti a podliehanie nepodloženým presvedčeniam.

Vo všeobecnosti sa mladí ľudia v období vysokoškolského života považujú za najľahšie ovplyvniteľných (Krosnick, Alwin, 1989). Z toho dôvodu nás zaujímalo, či viera v konšpirácie môže súvisieť práve z charakteristikami tohto vysokoškolského obdobia. Naše výsledky však preukázali žiadny alebo len zanedbateľný súvis (Tabuľka 7). Zdá sa, že mladí ľudia veria alebo neveria v konšpirácie bez ohľadu na to, ako obdobie vynárajúcej sa dospelosti prežívajú.

Tabuľka 7 Vzťahy medzi epistemologicky nepodloženými tvrdeniami a charakteristikami vynárajúcej sa dospelosti

	Covid pseudoveda: opatrenia	Covid pseudoveda: liečba	Covid konšpirácie	Všeobecné konšpirácie
Skúmanie identity	-0.09	-0.01	-0.08	0.03
Experimentovanie	-0.09	-0.01	-0.13	-0.03
Nestabilita	0.01	0.02	0.07	0.19
Zameranie na druhých	0.10	0.13	0.12	0.09
Zameranie na seba	-0.08	0.00	-0.08	0.01
Pocit „medzi“	-0.05	-0.02	-0.04	0.01

Uvedené hodnoty vyjadrujú Pearsonov korelačný koeficient. Absolútne hodnoty menšie ako 0,1 sa interpretujú ako žiaden či prakticky zanedbateľný vzťah; 0,1-0,2 ako veľmi slabý vzťah. Korelácie štatisticky významné na úrovni $p < 0,001$ sú zvýraznené.

ODPORÚČANIA

Rozvíjajme kritické myslenie, ktoré umožní mladému človeku nepodliehať rôznym nepodloženým presvedčeniam, ktoré nie sú v súlade s vedeckým poznaním. Kritické myslenie môžeme popísať ako všeobecnú schopnosť, ktorá zohráva kľúčovú úlohu pri vyvodzovaní informovaných rozhodnutí v bežnom živote. Zahŕňa mnoho všeobecných kognitívnych procesov a operácií, ktoré ľudia používajú aj v nevedeckých oblastiach, ako napríklad indukcia, dedukcia, analógia, riešenie problémov, usudzovanie a pod.

Vytvárajme intervenčné programy, ktoré by za pomoci odborníkov z rôznych oblastí (medicína, psychológia, politológia, história,...) zoznamovali mladých dospelých s rôznymi nepodloženými presvedčeniami, ktoré majú negatívny dosah na:

1) **Negatívne dosahy na postoje súvisiace so zdravím:**

- a. odmietanie klasických medicínskych postupov ako je napríklad očkovanie a i.
- b. odmietanie protiepidemiologických opatrení (nosenie ochranných rúšok, respirátorov a i.)
- c. voľba „alteratívnych“ spôsobov liečby, ktoré môžu mať nebezpečný dosah na zdravie človeka

2) **Vyvolávanie maladaptívnych sociálnych interakcií (polarizujúcich spoločnosť):**

- a. nárast diskriminácie a predsudkov (napríklad: „očkovaní vs. neočkovaní“)
- b. nárast agresívnych foriem správania sa (fyzické útoky na lekárov a vedcov; útoky na obchodníkov a i.), ktorí vyžadujú dodržiavanie protiepidemiologických opatrení.

3) **Zníženie dôvery:**

- a. vo vedecké postupy (nárast dôvery v pseudovedecké postupy)
- b. v odborné authority (lekári, vedci, a i.)
- c. v klasický politický systém; voľba extrému
- d. nárast dôvery v extrémistické politické zoskupenia (narastajúci populizmus)

Buďme oporou pre mladých – Mladí ľudia medzi 20–25/30 rokmi sa zdajú byť už dospelí. Zároveň sa z pohľadu dospelých a dospeljších môže zdať, že žijú bezstarostné a najlepšie časy života. Môže sa nám zdať, že mladí nemajú žiadne problémy, nemajú zodpovednosť za iných, nemusia sa strachovať o to, ako zaplatiť hypotéku a pod. Napriek tomu v tomto období musia zvládnuť a prekonať množstvo úloh dospievania, nájsť svoje postoje, hodnoty, kariéru, naučiť sa budovať vzťahy a pod. Tak, ako je pre malé dieťa neprekonateľný problém rozbitá hračka, a pre tínedžera tragédia sklamanie v láske (hoci dospelým sa to môže zdať malichernosť), aj problémy a ťažkosti vynárajúcich sa dospelých sú pre nich náročné a vážne. Mladí ešte nie sú plne dospelí, mnohé situácie nevedia zvládnuť. Chýbajú im zručnosti alebo skúsenosti. V dospelosti sa ešte len začínajú orientovať. Nevyčítajme im ich nestálosť, ich emocionálne výkyvy či zdanlivo zbytočne „tragické“ prežívanie problémov. Mladí sa vo svojich ťažkostiach častokrát zmietajú, nemajú pevný bod a cítia sa v tom sami. Preto my – ich blízki, rodičia, učitelia, priatelia, odborníci:

1) Vypočujme ich, no nedávajme im zaručené rady do života (ak si ich sami nežiadajú).

2) Stojme pri nich, ak ich čaká ťažké rozhodnutie či prežívajú náročné dni.

3) Vytvárajme vzťah dôvery, aby vedeli, že sa na nás môžu obrátiť.

4) Skôr sa pýtajme na to, ako sa majú alebo čo nové zažili, namiesto toho, kedy sa usadia a „konečne“ sa rozhodnú, ako budú žiť svoj život? – nevytvárajme na nich zbytočný tlak

Vytvárajme priestor na vyhľadanie odborného poradenstva – priestor na poskytovanie psychologickkej intervencie či poradenstva sa v porovnaní s časom, keď mladí navštevovali strednú školu, značne oslabuje. Zatiaľ čo stredoškólači majú svojho triedneho učiteľa, ideálne aj školského psychológa, na ktorého sa môžu obrátiť, a ktorí sa oň zaujímajú (najmä triedny učiteľ), počas vysokej školy sa tento záujem stráca. Prednášajúci na vysokej škole spravidla nemajú taký blízky vzťah so svojimi študentmi a o možnosti vyhľadať vysokoškolské poradenstvo mnohí bohužiaľ netušia. Navyše, po odchode z rodičovskej domácnosti sa oslabuje aj opora zo strany rodičov. Ako dôležité preto vnímame vytvárať poradenské centrá či linky pomoci, ktoré sú pre mladých ľudí dostupné. Dostupnosťou myslíme nielen fyzickú ale aj finančnú, no zároveň aj možnosť získať podporu a poradenstvo anonymne. Stigma z prežívania duševných ťažkostí (pod čím chápeme o.i. aj úzkosti, depresívne prežívanie) môže tvoriť bariéru pre mladých, ktorí z obavy, že sa o ich ťažkostiach niekto dozvie, ostávajú sami. Zároveň, každý v rámci svojich možností, narúšajme stigmou, s ktorou sa prežívanie problémov a najmä návšteva odborníkom na duševné zdravie spája. Niekedy netreba veľa. Niekedy stačí rozhovor či dva a mladý človek sa môže posunúť. Ak však túto možnosť nedostane, ľahko sa „zamotá“ do ďalších a ďalších ťažkostí. Ak by aj potreboval dlhodobejšie odborné vedenie – ani to nie je na hanbu – naopak, mladý človek tak môže prekonať ťažkosti a zaradiť sa do zdravého dospelého života aj napriek ťažkostiam počas dospievania.

Umožňujme a podporujme hľadanie „seba“ a skúmanie identity – sebarozvojové kurzy/workshopy – skúmanie identity, hľadanie seba, svojich názorov, postojov, schopností, zručností či silných a naopak slabých vlastností je významnou úlohou v tomto období. Identifikovanie silných stránok, či nájdenie spôsobov ako rozvíjať tie, v ktorých nevynikajú no potrebujú ich, môže podporiť mladých v ich vývine a ceste do dospelosti. Niečo z toho zvládnu sami. Sebarozvojové zážitkové kurzy či workshopy, zamerané práve na tieto oblasti by mohli mladým ľuďom pomôcť v rôznych sférach ich života – či už by šlo o praktické zručnosti týkajúce sa napríklad finančnej gramotnosti, či kritického myslenia, podpora zručností potrebných pri vytváraní priateľských, romantických či pracovných vzťahov, či kurzy zamerané na sebarozvoj osobnosti, poznanie svojich vlastností, silných a slabých stránok – všetko toto vie mladého človeka rozvíjať a neraz mu pomôcť zvládnuť niektoré z úloh, ktoré musia na ceste do dospelosti absolvovať. Významnou mierou k tomu prispieva práca s mládežou a neformálne vzdelávanie v mládežníckych orgnaizáciách, ako aj realizované inými organizáciami a inštitúciami.

POUŽITÉ ZDROJE

Adler, N. E., Boyce, T., Chesney, M. A., Cohen, S., Folkman, S., Kahn, R. L., & Syme, S. L. (1994). Socioeconomic status and health: The challenge of the gradient. *American psychologist*, 49(1), 15–24. <http://doi.org/10.1037//0003-066x.49.1.15>

Aktuality. (2020). *Prieskum medzi učiteľmi ukázal, že takmer tretina z nich verí konšpiráciám*. <https://www.aktuality.sk/clanok/831855/prieskum-ockovanie-je-pripravou-na-cipovanie-ludi-mysli-si-31-percent-ucitelov/>

Allington, D., Duffy, B., Wessely, S., Dhavan, N., & Rubin, J. (2020). Health-protective behaviour, social media usage, and conspiracy belief during the COVID-19 public health emergency. *Psychological Medicine*, 1–7. <https://doi.org/10.1017/S003329172000224X>

Arnett, J.J. (2000). Emerging Adulthood. A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*. 55(5), 469–480. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>

Arnett, J. J. (2006). Emerging adulthood in Europe: A response to Bynner. *Journal of youth studies*. 9(1) 111–123. <https://doi.org/10.1080/13676260500523671>

Arnett, J.J. (2007). Suffering, selfish, slackers? Myths and reality about emerging adults. *Journal of youth and adolescence*. 36(1) 23–29. <https://doi.org/10.1007/s10964-006-9157-z>

Arnett, J.J. (2016). Does emerging adulthood theory apply across social classes? National data on a persistent question. *Emerging adulthood*. 4(4), 227–235. <https://doi.org/10.1177/2167696815613000>

Arnett, J. J. (2019). Conceptual foundations of emerging adulthood. In J.L. Murray, J.J. Arnett (Eds.) *Emerging adulthood and higher education: A new student development paradigm* (pp. 11–24). New York: Routledge.

Bauman, Z. (2013). *Tekutá láska: O křehkosti lidských pout*. Praha: Academia.

Berman, S. L., Weems, C. F., & Stickle, T. R. (2006). Existential Anxiety in Adolescents: Prevalence, Structure, Association with Psychological Symptoms and Identity Development. *Journal of Youth and Adolescence*, 35(3), 303–310. <https://doi.org/10.1007/s10964-006-9032-y>

Bruder, M., Haffke, P., Neave, N., Nouripanah, N., & Imhoff, R. (2013). Measuring Individual Differences in Generic Beliefs in Conspiracy Theories Across Cultures: Conspiracy Mentality Questionnaire. *Frontiers in Psychology*, 4. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00225>

Castanho Silva, B., Vegetti, F., & Littvay, L. (2017). The Elite Is Up to Something: Exploring the Relation Between Populism and Belief in Conspiracy Theories. *Swiss Political Science Review*, 23(4). <https://doi.org/10.1111/spsr.12270>

Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71–75. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4901_13

Drábik, J. (2019). *Fašizmus*. Paramedia.

Graeupner, D., & Coman, A. (2017). The dark side of meaning-making: How social exclusion leads to superstitious thinking. *Journal of Experimental Social Psychology*, 69, 218–222. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2016.10.003>

- Hughes, M. E., Waite, L. J., Hawkey, L. C., & Cacioppo, J. T. (2004). A Short Scale for Measuring Loneliness in Large Surveys. *Research on Aging*, 26(6), 655–672. <https://doi.org/10.1177/0164027504268574>
- Chaloupková, H. (2010). *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Jasielska, D., Rogoza, R., Zajenkowska, A., & Russa, M. B. (2021). General trust scale: Validation in cross-cultural settings. *Current Psychology*, 40(10). <https://doi.org/10.1007/s12144-019-00435-2>
- Johnson, N. F., Velásquez, N., Restrepo, N. J., Leahy, R., Gabriel, N., El Oud, S., Zheng, M., Manrique, P., Wuchty, S., & Lupu, Y. (2020). The online competition between pro- and anti-vaccination views. *Nature*, 582(7811). <https://doi.org/10.1038/s41586-020-2281-1>
- Jolley, D., & Douglas, K. M. (2017). Prevention is better than cure: Addressing anti-vaccine conspiracy theories. *Journal of Applied Social Psychology*, 47(8), 459–469. <https://doi.org/10.1111/jasp.12453>
- Jolley, D., Meleady, R., & Douglas, K. M. (2019). Exposure to intergroup conspiracy theories promotes prejudice which spreads across groups. *British Journal of Psychology*, 111(1), 17–35. <https://doi.org/10.1111/bjop.12385>
- Karaš, D., Ciecuch, J., Negru, O., & Crocetti, E. (2014). Relationships Between Identity and Well-Being in Italian, Polish, and Romanian Emerging Adults. *Social Indicators Research*, 121(3), 727–743. <https://doi.org/10.1007/s11205-014-0668-9>
- Kim, S., & Kim, S. (2021). Searching for general model of conspiracy theories and its implication for public health policy: Analysis of the impacts of political, psychological, structural factors on conspiracy beliefs about the covid-19 pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(1). <https://doi.org/10.3390/ijerph18010266>
- Kohútová, V. & Dědová, M. (2019). Nerovná cesta do dospelosti: Špecifiká obdobia vynárajúcej sa dospelosti v kontexte identity, práce a partnerských vzťahov. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. 53(2), 89–102. https://doi.org/10.4149/ppd_201907
- Kohútová, V. (2019). Is it good or bad not to be grown up till 30s? in M. Špajdel (Ed.) *Acta Psychologica Tyrnaviensia* 22–23, pp. 209–216. Krakow: FF TRUNI.
- Kohútová, V., Špajdel, M., Dědová, M. (2021). Emerging adulthood – An easy time of being? Meaning in life and satisfaction with life in the time of emerging adulthood. *Studia psychologica*. 63(3), 307–321. <https://doi.org/10.31577/sp.2021.03.829>
- Krosnick, J.A.; Alwin, D.F. (1989). Aging and susceptibility to attitude change. *Journal of Personality and Social Psychology*. 57, 416–425. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.57.3.416>
- Kvapilová-Bartošová, M., Fučík, P. (2017). Emerging adulthood, solo living and changes in gender subjectivity. *Sociológia*. 49(3), 265–284.
- Lane, J.A., Leibert, T.W. & Goka-Dubose, E. (2017). The impact of life transition on emerging adult attachment, social support, and well-being: A multiple-group comparison. *Journal of counseling and development*. 95(4), 378–388. <https://doi.org/10.1002/jcad.12153>
- Marchlewska, M., Cichocka, A., Łozowski, F., Górska, P., & Winiewski, M. (2019). In search of an imaginary enemy: Catholic collective narcissism and the endorsement of gender conspiracy

beliefs. *Journal of Social Psychology*, 159(6), 766–779.
<https://doi.org/10.1080/00224545.2019.1586637>

Maysseless, O., & Keren, E. (2014). Finding a meaningful life as a developmental task in emerging adulthood: The domains of love and work across cultures. *Emerging Adulthood*, 2(1), 63–73.
<https://doi.org/10.1177/2167696813515446>

McKee, M., Gugushvili, A., Koltai, J., & Stuckler, D. (2020). Are Populist Leaders Creating the Conditions for the Spread of COVID-19? Comment on "A Scoping Review of Populist Radical Right Parties' Influence on Welfare Policy and its Implications for Population Health in Europe". *International Journal of Health Policy and Management*.10(8), 511–515.
<https://doi.org/10.34172/ijhpm.2020.124>

Omediach. (2020). *Ministerstvo reaguje na Kotlebu: Bromhexin s vodkou COVID-19 nelieči, práve naopak*.
<https://www.omeiach.com/hoaxy/19203-ministerstvo-reaguje-na-kotlebu-bromhexin-s-vodkou-covid-19-nelieci-prave-naopak-video>

Piotrowski, K., Bzezińska, A. I. & Luyckx, K. (2018). Adult roles as predictors of adult identity and identity commitment in Polish emerging adults: Psychosocial maturity as an intervening variable. *Current psychology*, 39, 2149–2158. <https://doi.org/10.1007/s12144-018-9903-x>

Reifman, A., Arnett, J. J., & Colwell, M. J. (2007). Emerging adulthood: Theory, assessment, and application. *Journal of Youth Development*, 2(1). <https://doi.org/10.5195/jyd.2007.359>

Schwartz, J., Tanner, J. L. & Syed. M. (2016). Emerging Adulthood. In *The Encyclopedia of Adulthood and Aging*. John Wiley & sons. <https://doi.org/10.1002/9781118521373.wbeaa263>

Schwartz, S.J., Côté, J.E. & Arnett, J.J. (2005). Identity and agency in emerging adulthood. Two developmental routes in the individualization process. *Youth and society*. 37(6), 201–229.
<https://doi.org/10.1177/0044118X05275965>

Teličák, P., Halama, P. (in press). *Psychometrická analýza Covid-19 nepodložených presvedčení*. Ústav experimentálnej psychológie CSPV SAV.

van Prooijen, J. W., Krouwel, A. P. M., & Pollet, T. V. (2015). Political Extremism Predicts Belief in Conspiracy Theories. *Social Psychological and Personality Science*, 6(5), 570–578.
<https://doi.org/10.1177/1948550614567356>

Watson, D., Clark, L. A., & Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: the PANAS scales. *Journal of personality and social psychology*, 54(6), 1063. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.54.6.1063>

Wood, D., Crapnell, T., Lau, L., Bennett, A., Lotstein, D., Ferris, M. & Kuo, A. (2018). Emerging Adulthood as a Critical Stage in the Life Course. In N. Halfon, C. Forrest, R. Lerner & E. Faustman (Eds.), *Handbook of Life Course Health Development* (pp.123–143). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-47143-3_7

Prežívanie mladých ľudí a ich viera v konšpirácie

Výskumná správa

Autori:

Mgr. Veronika Kohútová, PhD.

Katedra psychológie, Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Mgr. Michal Kohút, PhD.

Katedra psychológie, Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Peter Teličák

Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, Ústav experimentálnej psychológie

Zber dát:

Agentúra AKO

Zodpovední pracovníci:

Peter Lenčo

IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže

Izabela Lara Kurtek

IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže

Grafická úprava:

Monika Rybárová

Vydala:

© IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže

Bratislava, 2022

www.iuventa.sk

1. vydanie

ISBN: 978-80-8072-202-9

